

130
ГОДИНА
ВОЈНЕ
ШТАМPE

Перо са снагом мача

Велики војсковођа и један од највећих освајача у историји света, Наполеон Бонапарта, тврдио је да „четири непријатељске новине могу бити опасније од сто хиљада војника“. Наш мудри народ, пак, каже да „реч посече јаче од мача“. А сви – и велики и мали, и цивили и војници, одавно штампу, подједнако у рату и миру, називају „седма сила“. Историју „Војне седме силе“, дугу 130 година, у овом Специјалном прилогу описао је Иво Матовић, један од оних људи који су у том временском низу одлучивали о њеним облицима, а можда и о судбини.

Стендал је записао да писцу треба исто толико храбрости колико и ратнику; он не сме да ми-

сли на критику, као што ратник не сме мислити на метак.

Са много храбрости, времена проведеног међу папирима, али и сведочења написана је ова сажета историја војне штампе, почевши од „Ратника“ (1879–1941), „Војске“ (1903–1907), „Српске војске“ (1908–1912), „Ратног дневника“ (1914–1918), „Војничког гласника“ (1920–1941), „Билтена Врховног штаба НОВЈ“ (1941–1944), „Фронта“ и „Народне армије“ (1945–1992), „Војске“ (1992–2005) – до данашњег магазина „Одбрана“.

Написана је као прича о људима, временима и речима које су надживеле и људе и време.

Од „Ратника“ до „Одбране“ (1879–2009)

Дуго војевање пером и камером

Усред зиме далеке 1879, тачније 24. јануара, српској јавности се, својим особеним садржајем и јасним порукама, представио лист „Ратник“ – прво званично војно гласило у нас. Ради остваривања историјских задатака тог времена ваљало је припремити државу и њену војску, за шта је, у предстојећим прекретничким, а добрим делом и превратничким деценијама, уз мач било незамењиво и неодложно перо, оно војничко – оштро и непоткупљиво.

Ратник“ се малој породици српске штампе придружио ни пола године после Берлинског конгреса (јун–јул 1878), историјског скупа на коме је Кнежевина Србија – дотад (у међународноправном смислу) у вазалном односу са Османском империјом, одлуком суверена великих сила, са Бизмарком на челу, призната за независну европску државу. У границама које је њена војска, у српско-турским ратовима, својим мачем освојила и утврдила. Та одлука је, како је тада најчувенији историчар Европе Леополд Ранке, писац „Српске револуције“ навео, „била највеће благо које је Србија могла добити“. Тиме је стекла и право да оствари јасно формулисани циљ – да приликом коначног решавања „источног питања“ ослободи и остале своје, вековима од Азијата окупирани земље, Санџак, Метихију и Косово пре свега.

За остваривање тих задатака – историјских, ваљало је припремити државу и њену војску, за шта је, у предстојећим прекретничким, а добрим делом и превратничким деценијама, уз мач било незамењиво и неодложно перо, оно војничко – оштро и непоткупљиво. Ето и првог, довољно снажног, разлога за увођење у живот гласила симболичног имена „Ратник“, које ће бити „луча просвећивања“, израз напора да се Војска Србије препороди и учврсти, а свакако јед-

Златна нит

Редакције су овим редом, по оној Змајевој – „где ја стадох ти продужи“, предавале штафету: „Ратник“ (1879–1941), „Војска“ (1903–1907), „Српска војска“ (1908–1912), „Ратни дневник“ (1914–1918), „Војнички гласник“ (1920–1941), „Билтен Врховног штаба НОВЈ“ (1941–1944), „Фронт“ и „Народна армија“ (1945–1992), „Војска“ (1992–2005) – до данашњег магазина „Одбрана“, који траје од 1. октобра 2005, настављајући богате традиције родоначелника „Ратника“ и десетина његових следбеника.

*Јован Мишкович
генерал-мајор артиљерије*

Фотографије Самсона Чернова, из депоа Архива Србије

но од најснажнијих средстава у војевању за проширење отачаства историјским границама омеђеног, а на Балкану, вољом моћника, вечито уклетом „ружом ратова“.

Срећом, за ту преку и историјску потребу за „Ратником“ у суверена је било разумевања и спремности, а енергије и памети у оног ко је одлучивао, министра војног, свевременог генералштапца Јована Р. Мишкови-

ћа, који је у уводнику првог броја записао умну мисао – да је „војска без свога листа као човек без говора“. Невелика чета изабраника официрског кора, све младих и образованих, перу вичних и полетних старешина, школованих у Артиљеријској школи – Војној академији Србије и у европским центрима од Петрограда до Париза, окупљених око професора војне историје и географије и зналца три светска језика, артиљеријског поручника Јована Д. Драгашевића (Пожа-

ревац, 1836 – Ниш, 1915) – одушевљено је дочекала и спремно искористила указану шансу. Са професионалним умећем и патриотским жаром, стварали су „лист за војне науке, новости и књижевност“, гласило чије ће богате традиције са уважавањем и достојанствено настављати генерације, све до стваралаца данашњег престижног и угледног магазина „Одбрана“, охрабрених надом да Војска Србије неће више имати преке потребе да „свако мало“ мења име свог централног гласила.

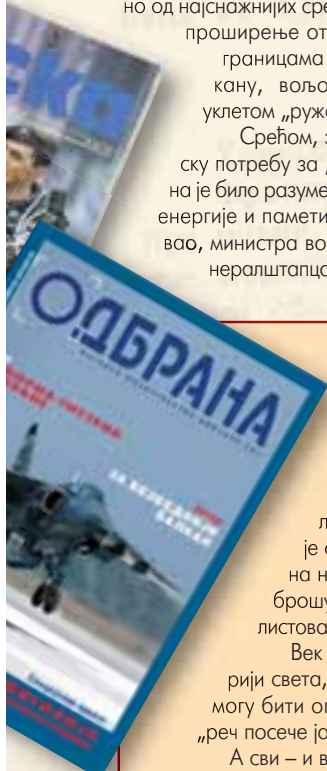
Због значаја и улоге наше војне штампе као хроничара и активног чиниоца времена у коме је деловала, подједнако у пречестим ратовима и краћим периодима варљивог мира у протеклих 130 година, што су бар три људска века – данашње и будуће генерације стваралаца „Одбране“, заточеника и верника писане речи на војне теме, обавезује да се са стално отворених страница гласила којим излазе пред суд строге и непоткупљиве јавности истрајно, пером и камером, боре за истину као врхунски критеријум праксе, за достојанство писане речи, за лепша људска свитања Србији и њеној војсци. Они су, како живот „Одбране“ показује, свесни и достојни свог великог дуга генерацијама оних којима је садржај овог специјалног прилога помен и признање. Од колега и за сва времена. ■

Сила

У Другом светском рату војноиздавачка делатност је, због изузетне важности коју добија пропаганда међу зараћеним странама, доживела неслућени размах. Немци су је називали „трећи фронт“, Американци „четврти вид војске“, Черчил тврдио да је „истина у рату тако драгоцену да се мора штитити бедемом лажи“. О ставу војног вођства нашег НОР-а према пропаганди, чију је окосницу чинила војна штампа, говори податак да је у четири године на нашем ратишту, уз „Билтен ВШ“, штампано 5.500 наслова – књига, брошура, уџбеника, приручника, и више од 3.800 периодичних издања – листова, часописа, билтена, цепних новина...

Век и по раније, велики војсковођа и један од највећих освајача у историји света, Наполеон Бонапарта, тврдио је да „четири непријатељске новине могу бити опасније од сто хиљада војника“. Наш мудри народ, пак, каже да „реч посече јаче од мача“.

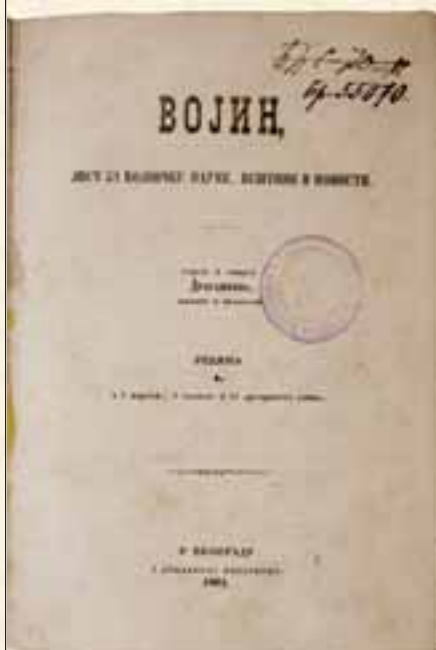
А сви – и велики и мали, и цивили и војници, одавно штампу, подједнако у рату и миру, називају „седма сила“.

Часопис „Војин“ (1864–1870)

Симбол војничког сазревања Србије

„Војин“, покренут марта 1864. године, у историји наше штампе води се као „први војни часопис на Балкану“, док му је у заглављу, као легитимација, уписано „лист за војничке науке, вештине и новости“, да би се томе дописало „и књижевност“. У сваком случају, тај недељник је био симбол војничког сазревања Србије.

Оснивач и уредник „Војина“ био је артиљеријски поручник и професор опште и ратне историје на Артиљеријској школи (касније Војна академија Српске војске) Јован Драгашевић, а око њега група младих и полетних, образованих и надобудних, родољубивих официра које је предводио поручник Јован Мишковић, који ће у 34. години живота, у чину генералштабног потпуковника, са те дужности, као покретач „Ратника“ (1879), заувек задужити српску војну мисао, а на почетку XX века постати председник Српске краљевске академије. То је доба у којем је Србија још у вазалном односу према Отоманском царству, време просвећеног кнеза Михаила.

Траг о оловном времену

Првенац војне штампе у Србији, упркос неразумевану и веома строгој цензури, те материјалним одрицањима оснивача, оглашаваће се, и то гласно и јасно, пуних седам година (десет бројева), са текстовима који су били не само стручно војно, већ и просветно штиво. На његовим страницама су – пише професор реторике на Војној академији Војске Србије Божићар Јововић

Драгашевићи

Реч је о оцу и сину, пореклом Пожаревљанима, који су својим деловањем у Српској војсци, као високи официри и интелектуалци, трајно задужили историју српског војног новинарства.

Јован (1836–1915), потоњи почасни генерал, за време своје професуре у војним школама дуге 26 година, предавао историју (општу и српску), војну географију, географију, историју ратне вештине, стратегију, статистику и стилистику. Године 1864. покренуо први војни часопис у Срба, гласило „Војин“. Четврт века потом (1879), као начелник Историјског одељења Главног генералштаба Српске војске, покренуо је лист „Ратник“, који је касније проглашен за родоначелника српске војне штампе, гласило које је, са прекидима, излазило до 1941. године. Био је члан Српског ученог друштва и Краљевске академије наука. Преминуо ратне 1915. у Нишу.

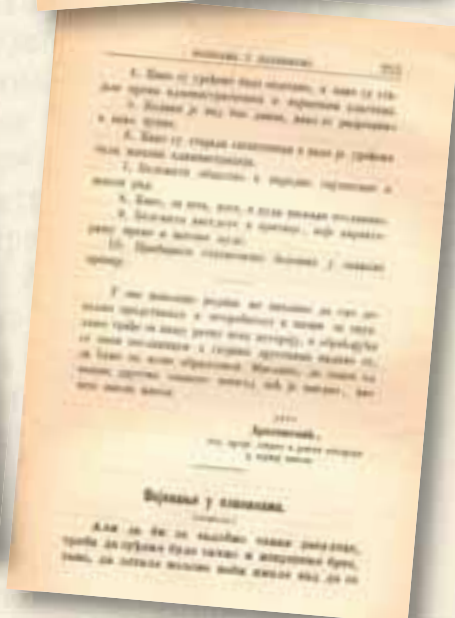
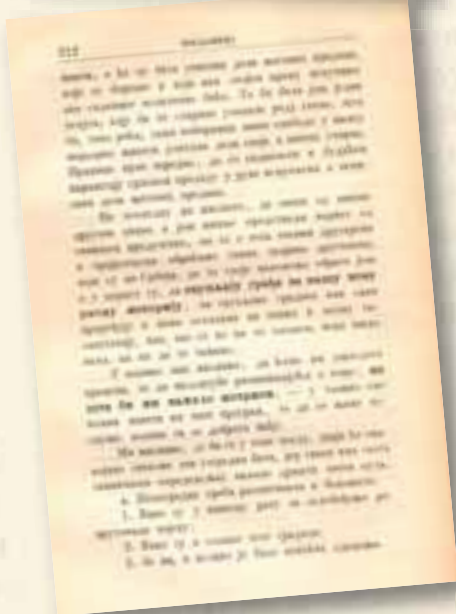
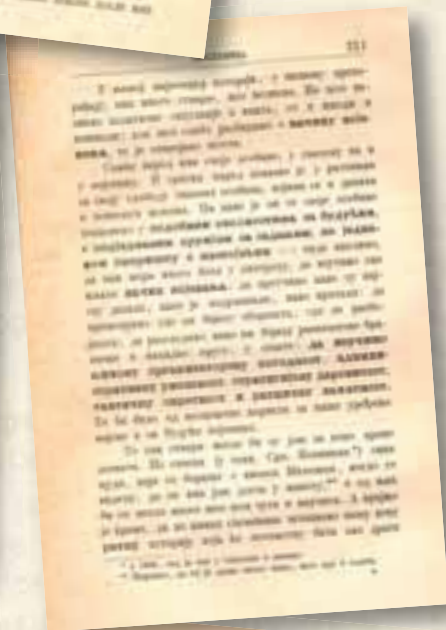
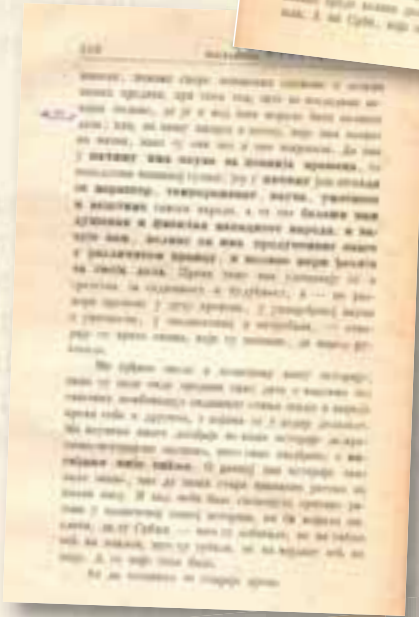
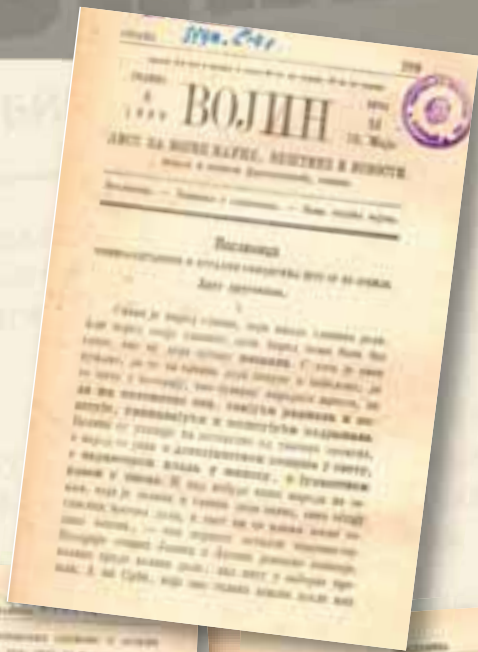
Његов син Велибор (1867–1926), пуковник је и дипломата. Као официр учествује у оба балканска и „Великом“ рату (1914–1918), на служби у Врховној команди. У чину коњичког потпуковника, први је глорур првог мирнодопског гласила у Краљевству, „Војничког гласника“, покренутог 16. новембра 1920, садржајем и порукама окренутог, првенствено, „образовању и васпитању војника, подофицира и нижег официрског кадра Војске“ Краљевине СХС, у којој је политика, а тиме и сва цивилна штампа, Уставом била забрањена. У чину коњичког пуковника, Велибор Ј. Драгашевић је преминуо 1926. – на уредничкој дужности, у 59. години живота.

Јован Драгашевић

Велибор Драгашевић

– „потекле идеје за прикупљање грађе из националне историје, objašnjeni многи pojmovi, do tada nepoznati u srpskoj javnosti. U njemu se moglo прочитати занимљиво штиво о железници, која ће тек за 20 година проћи Србијом. Описане су подморнице, ондашње чудо људског стваралаштва. Објашњени су многи облици оружја, који се први пут спомињу у европској штампи. У читавом том новом свету технике на Војиним страницама налазили су се прави називи, који су одговарали могућностима српског језика. Часопис је својеврсно бојно поље на којему је српски језик окушавао своје стваралачке могућности и – у томе је било великих успеха. Сва та инвентивност потицала је од малог, али одабраног броја младих официра. Они су на овом тешком послу војевали не само с научним тешкоћама већ и са завишћу и оспоравањем својих другова...

Тако је „Војин“ оставио запажен траг не само у Српској војсци већ и у националној култури, што је од њега, родоначелника рођеног и створаног у оловном времену, било и превише, чак и упркос тужној истини да је то што је штампано – како глорур наводи – „било пола цензуром скраћено“, а он, господин поручник, стално саплитан и оспораван, па и оптуживан да „око себе окупља присталице сумњивих намера, и ради сопственог истицања“. Он који је био не само оснивач, уредник и писац већ и коректор, и администратор, чак и експедитор и све у том првом „српском војном журналу“, који ће се – како је у уводнику првог броја најављено – „бавити организацијом, администрацијом, тактиком, стратегијом, артиљеријом, војним грађевинарством, ратном историјом, географијом и топографијом, статистиком, науком о оружју, војничким судством и др.“. А томе ће тадашњи поручник Мишковић, на маргини листа дописати руком да је „Војин“ и лист „за стилистику, фортификацију, војничко земљомерство итд.“, што је он, закључује 1988. истраживач пуковник Бранислав Ђорђевић – „уистину, крај свег другог, и био“.

Смрт у присуству власти

У њему је господин Драгашевић, поручник, а потоњи почасни генерал, гајио веома запажену рубрику „Мисли о народној војсци“, на чији су садржај и поруке, и војни и политички моћници, од самог почетка, гледали са страхом и сјуетом, па ју је покретач, писац и уред-

ник, после четири наставка, под неиздрживим притиском, „вољом старијих – угасио“. Мада су циљеви за које се писац у тим написима борио, и читаоцу их тумачио, били родољубиви и у пропагандном смислу актуелни и неодложни, срачунати да допринесу потпуној војној спремности Србије за њен најважнији задатак „када наступи источно питање“. Остваривању тих стратегијских националних циљева требало је да допринесе и садржај „Мисли“ – како би Српска народна војска „у извикнутости (увежбаности) била као стајаћа, а у ваљаности и боља од ње“. Томе је, да поновимо, требало да допринесе и рубрика „Мисли“, али је она, што би се данас рекло, „умрла у присуству власти“.

На широком тематском простору „Војина“ било је доста и превода са страних језика и из европске ратне вештине, све то – колико се знало и умело – прилагођено српским приликама. У тим пословима се истичу српски официри са завршеном Николајевском артиљеријском академијом у Петрограду, од којих је Ђорђе Мишковић на страницама „Војина“ објавио „Организацију руског царског генералштаба“, Димитрије Ђурић је појаснио „Тактику генерала Грисхајма“, док Јован Мишковић преводи са француског, а исписује и прилоге у сталној рубрици „Војничко посматрање Кнежевине Србије“, а рубрику „Књижевност“ испуњава властитим освртами на нове књиге, нарочито када би имале везе са војним наукама.

Уредник „Војина“ је у својим ауторским радовима често истицао да „сваки народ има своје особености, у свему, па и у војевању“. Да би у томе ојачао „српску страну“, он је у седам година – предвиђајући судбоносне догађаје и крвави расплет на Балкану – под фирмом „Војина“ објављивао књиге са популарним штивом о

Матија Бан

По налогу кнеза Александра Карађорђевића, први стваралац на пољу војне мисли у Срба, Матија Бан (1918–1903), познати војни писац, књижевник и политички делатник, 1848. је, као одговор на велико занимање српског друштва за вођење ослободилачких ратова дизањем устанака, објавио своју књигу „Основи ратни“. Садржајем те публикације задовољена је и једна од најпречих ратних потреба српских устаника у Војводини. А тринаест година касније (1861), тај Дубровчанин насељен у Београду (отуда топоним Баново брдо) објавио је књигу „Правила о четничкој војној“, што је, у основи, превод са пољског публикације генерала Чарновског „О партизанском рату“, прилагођене српским потребама и приликама. Те две Банове књиге – како је записано у „Војном лексикону“ (Војноиздавачки завод, 1981) – „представљају зачетак теорије ратне вештине у Срба“. Уз то, све до смрти у Београду 1903, био је агилни сарадник војних гласила „Војин“ и „Ратник“.

ослободилачким ратовима, прилагођено српским могућностима и потребама. Рецимо, књижевник Матија Бан је превео са пољског књигу генерала Черновског „О партизанском рату“, а Драгашевић је на страницама свог гласила „Војин“ објавио књигу шпанског писца Паскуала „Начела ратовања“. Генералштабни капетан Љубомир Ивановић 1868. објављује књигу „Четовање или четничко ратовање“, а следеће године Јован Мишковић преводи са француског и „Војевање у планинама“.

Праве вредности тог прегнућа у превођењу литературе о теорији и пракси „четовања“, још вешто прилагођене српским условима, показале су се, истина готово пола века касније – приликом великог похода Српске војске у Првом балканском рату за ослобођење Старе Србије и Македоније, када су испред трупа дејствовали бројни четнички састави, које су предводиле биране главе српског официрског кора.

Тако је „Војин“ био јавна трибина са које су се оглашавали и тиме служили отачаству бројни млади официри, да би касније многи од њих, надарени и образовани, израшли у гласовите српске војне писце, запажене са страница „Ратника“ (основан 1879), „Отаџбине“, ратне штампе са Солунског фронта. Они су сазревали у познате војне новинаре и публицисте, писце књига, научнике. Тако је „Војин“ – за своје време – био и својеврсна школа новинарства и публицистике – не само за војне теме. ■

Перо Дамјанов

Неуморан и, свакако, најуспешнији истраживач и писац историје војног новинарства у Срба од 1864. до почетка овог миленијума, новинар Петар – Перо С. Дамјанов, у четири почетне године овог века објавио је, сем осталих запажених радова, следеће:

„Од Ратника до Војске“,
„Перо са снагом мача“,
„На раскршћу миленијума“,
„Међаши војног новинарства“ и
– „Годишњак војне штампе“.

Преминуо је 15. новембра 2008. године.

„Отаџбина“ (1875–1892)

Странице за полемике

Као тематска веза између 1864. рођеног, па 1870, због сталног саплитања вољом војних моћника – угашеног „Војина“ и новорођеног „Ратника“ (1879), године 1875, пред суд јавности, без помпе, излази војни часопис „Отаџбина“, гласило „за књижевност, науку и друштвени живот“.

Отаџбину“ као независно гласило покреће учена и свестрано надарена личност, угледни војни хирург и писац др Владан Ђорђевић (1844–1930), отварајући њене странице сарадницама угашеног „Војина“, чиме је његов садржај, углавном, окренуо проблемима изградње Српске војске. Лист ће, са прекидима за време српско-турских ратова (1876–1878), вођених уочи самог Берлинског конгреса (јун–јул 1878), на коме ће Србији бити призната независност – излазити (са краћим прекидима) до 1892. године. У „Отаџбини“ се често, са најзапаженијим чланцима, јављају генералштабни пуковник Јован Мишковић и капетан Димитрије Ђурић. Овај други, „руски ђак“, врло брзо сазрева у високог стручног и образованог војног теоретичара. Дobar зналац туђих и домаћих прилика, оштро је на страницама тог гласила полемисао са неким „необећаним месејама“, које су заступале став да „малена Србија треба да се окане наоружања и рата“, да се свега тога оканемо, па просто да се бацимо другом, на милост и немилост, са чиме се г. капетан не само није слагао већ је захтевао јачање српске оружане силе и „вођење битке на своме и за своје – до победе“. Његова је аргументација:

Битка на своме и за своје

„Историја нам је јасно показала, да се ниједан народ од вајкода па до данас није ослободио и ујединио без борбе. И наша данашња Србијца, одчупана из туђих чељусти, лежи на костима наших отаца. И зар може ко и да помисли да наше потпуно

ослобођење и уједињење може да се постигне другим путем до оних истим којим смо се распали, тј. мишицом, оружјем, војном...“

Капетан Ђурић је исписивао и рубрику „Војнички разговори“. У једној налазимо и данас актуелан став:

„На војни (у рату) важнији су људи, па тек после долази оружје. С тога је изучавање и упознавање човека важније но учење о оружју. Треба, дакле, скроз изучити нарав, мишљење, навике, обичаје, предрасуде, на кратко и срце и ум својих војника и колико се год може и непријатељске војске. Треба умети владати срцем своје војске. Треба умети распламсати војску код треба...“

Владање срцем војника

Тиме је на страницама „Отаџбине“ настављена расправа из „Војина“, на чији је значај његов први уредник, Јован Драгашевић, недвосмислено указао и у својој „Посланици ђенералштабним и осталим официрима што су по Србији“, коју објављује 10. маја 1869. године. Почињући речима „Друг друговима“, сем осталог пише:

„Сваки народ има своје особине, у свачему па и војевању. И српски народ показао је у ратовима за своју слободу таквих особина којима се и дивити и поносити можемо. Па како је он те своје особине показивао у подобним околностима са будућим, с подједнаким оружјем са садашњим, по једнаком попришту с настојећим: онда мислимо да нам мора много бити у интересу да изучимо сав њихов начин војевања; да проучимо како су војску дизајнирали, како је издржавали, како кретали; да промотримо где им бијаху зборишта, где ли разбојишта; да разгледамо како им бијаху размештене браничке и нападне пруге; уопште, да изучимо њихову организаторску погодност, административну умешност, стратегијску даровитост. То би било од неоцењиве користи за наше уређење војске и за будуће војевање...“ ■

„Ратник“ (1879–1941)

У претходници ратова за Србију

Пажљиво пратећи листове „Војин“ и „Отаџбина“ и сарађујући у њима, генералштабни потпуковник Јован Мишковић је у 34. години постао министар војни, па тако дошао у прилику да у развоју војне штампе у Србији учини важан, чак историјски корак – основао је гласило „Ратник“, лист „за војне науке, новости и књижевност“

Наредбу о покретању „Ратника“ потписује 24. јануара (по новом календару) 1879. године, и она је стигла у све команде, са обавезом да се о њеном садржају обавесте сви официри.

Указао је да је већ доста времена прошло откако је Војска, сада у независној држави, без свога гласила, без војног листа, и да „уплив тога недостатка за нашу војску може да цени само онај који зна какву улогу игра данас уопште књижевност у свету“, те да се „томе мртвилу и немој тишини учини крај – мислим да је последњи тренутак настао“, јер „војска је без свога листа као човек без говора“. Министар истиче да „лист мора бити научан и популаран и по томе приступачан свима“. Напомиње да „с пуним уверавањем рачуна“ како „неће бити ни једног официра у Војсци који неће с вољом прихватити овај лист, него да ће сви држањем, а који су кадри и радом на њему, припомоћи да што кориснији буде“. Да не би било никаквих неспоразума, г. министар војни наглашава: „Ја ћу водити рачуна како о онима који лист држе, тако и о онима који на њему раде, јер ћу по томе ценити заузимљивост за науком и радом“, додајући како се не сме дозволити да „војни проналасци и успеси ратне вештине остану

нечувени и неопажени, војна знања остану својина и право само извесног броја људи, а многи корисни род остане довека непознат“.

Министар војни је задатак да покрене и уређује лист поверио – а коме би друго – свом исписнику и колеги, успешном уреднику и даровитом писцу „Војина“, такође генералштабном потпуковнику и професору опште и

Балкански ратови у објективу
Самсона Чернова,
из депоа Архива Србије

Гласници

Упоредо са „Ратником“ као централним војним листом, излазили су „Билтен“ – у време рата Србије са Бугарском 1885, „Војска“ (1903–1907), „Српска војска“ (1908–1912), недељник „Узданица“ (1901–1910) – „војнички лист за науку, неговање војних врлина и витешку забаву“, па „Артиљеријско-инжињеријски гласник“ (1905–1906), те „Ратни дневник“ (1914–1918), „Војнички гласник“ и „Војнички забавник“ (1920–1941), гласници родова пешадије, артиљерије, коњице и инжињерије.

ратне историје и географије на катедрама војних школа, тада и начелнику Војноисторијског одељења, Јовану Драгашевићу. Дао му је потребан новац и одрешене руке у уређивању „Ратника“, као издања Главног генералштаба под јурисдикцијом његовог Историјског одељења, али и јасне задатке да тај (за почетак) двомесечник обима седамосам табака текста (око 120 страница) шири потребна знања о војсци, због чега мора бити „тематски разноврстан, научан и популаран и по томе приступачан свима“. То је

био један од темељних задатака „листа за војне науке, новости и књижевност“.

Тиме је – са неколико краћих прекида – почео поход „Ратника“ дуг више од шест деценија (1879–1941), у служби три краљевине: Србије, Срба, Хрвата и Словенаца и Југославије, завршивши живот по наредби армијског генерала Петра Косића, издајом дан уочи почетка Априлског рата. До 1929. лист је финансиран из буџета Ми-

нистарства Војске и Морнарице, а потом, до последњег броја, приходима из претплате читалаца, првенствено припадника официрског кора. Био је високо уздигнута луча војног просвећивања. Лист је био и остао хроничар догађаја у ратовима и периодима варљивог мира, уједно и активни чинилац у оспособљавању оних војних старешина које су се бориле за углед часног војног позива, спремних да – што нагласи његов оснивач – „заузму достојно место у кору официрском“. Ето и разлога што је датум оснивања „Ратника“ – наредбом од 5. септембра 2004. – изабран за Дан војне штампе Србије, а његове дуге и славне традиције – камен су темељац данашњег магазина „Одбрана. ■

Ламартин

Пише пре десет година потпуковник мр Бранислав Ђорђевић, водећи истраживач Института за ратну вештину:

„Својевремено је Ламартин забележио да би историја српског народа требало да се пева, а не да се пише, јер је то управо песма која све надмашује. Део те песме је засигурно и српска војна књижевност. Речју, наша је обавеза да из фондова библиотека изнесемо пред очи јавности бисере српског војничког ума, од којих многи нису изгубили на актуелности, већ напротив...“

Мишићева „Српска војска“ (1908–1912)

Отворена трибина о Војсци и друштву

Независни лист
„Српска војска“
покренуо је, као
приватно издање,
пуковник и будући
српски војвода
Живојин Мишић
(1855–1921) – због
„кржаве смене
династија на
престолу Србије“
пензионисан у
58. години живота.

Он је имао снаге
да, „на челу бојних
трупа“, побеђује
у бојевима и
операцијама, али,
ево, и храбрости
да напише истину
о стању војничке
(не)културе у
Србији. Истину
сурову, али и
лековиту.

Пласило је официрском кору нудило ши-
рок круг разних знања, било истински
критичар војне теорије и (нарочито)
практике, ослоњено искључиво на тачне
податке. Његов главни уредник бо-
дрио је дух војске и непогрешивим војничким
чулом вође предосећао, предвиђао и укази-
вао на долазак нових ратова, за коначно
решење „источног питања“ и тиме терито-
ријално проширење Србије, за шта је, уз до-
бру вољу, одлучност и храброст, требало
знања и оружја. Већ у првом броју опо-
мену је друштво да се „прене из учмалости“,
а на страницама војних гласила – пре свих
„Ратника“ – врати претходни значај војних
стручних трибина. Део те поруке, која и да-
нас звучи савремено, делујући као позив и
опомена, као инспирација и данашњим ге-
нерацијама војних новинара, гласи:

„Једна свесна критика треба да пока-
же читалачкој публици шта је добро и шта

треба да чита... код нас се увек на ову вр-
сту књижевног рада гледало са извесним по-
дозрењем; сматрало се да је критиковање
невојнички посао, да се коси са добрим ре-
дом и дисциплином и да, чак, руши основе
другарства у војсци.

И то је један од главних узрока што је
наша војна књижевност разузданија, мо-
жда, од ма које друге. У њој нема никаква
реда ни система, не зна се што се хоће и че-
му се тежи;... укус код читалачке публике па-
да на све нижи ниво, а Ратник, који треба
да скупи око себе све што је најбоље и нај-
писменије, представља собом једну збирку
рђавих превода, са неколико, већим делом,
рђавих оригинала“.

У Мишићевој „Српској војсци“ оглаша-
ва се и Павле Е. Јуришић, високи официр и
будући војсковођа Српске војске, који пише
чланак „О моралном васпитању нашега вој-
ника“. Аутор заговара организацију „којој
ће бити циљ да пригодним војничким вежба-

Тријумфална капија
у Крушевцу за дочек
Српске војске

Војвода Живојин Мишић са синовима

њима и играма заинтересује што више омладину за војништвом, и разговорима, убојним песмама и нарочитим предавањима да подгрева и подиже патриотизам у тим младим срцима”.

На такво „предавање о моралу” Павле Јуришић је имао пуно право: пореклом Лужички Србин (Герлиц, 1848. – Београд, 1922), 1876. године примљен је у Српску војску као добровољац. У предстојећим српско-турским ратовима, до 1878, успешно је ко-

мандовао пуком, а у балканским ратовима (1912–1913) и дивизијом, те у Првом светском рату, до 1916, Трећом армијом. Херој битака на Куманову и Церу.

Познат и као надарени песник, тај славни ратник се у листу оглашава бојном поруком бечком ћесару, у којој – пише професор Божидар Јововић – „пророчки наговештава пропаст отимача туђих земаља”. Непосредан повод му је била „анексиона криза” 1908, чија је прва жртва био српски народ у Босни и Херцеговини, па песник, „силном цару” Фрањи претећи поручује:

„Знај за сваку стопу земље Србинове

Мораћеш да купиш легијоне нове, Јер, ако затреба, Под Беч ћемо стићи Трулу царевину у праћемо дићи”.

Вратимо се нашем Струганичанину, пуковнику у (прераној) пензији, славом овенчаном официру и писцу од части и угледа, а сада, ево, уреднику утицајне „Српске војске”. Он је имао снаге да, „на челу бојних трупа”, побеђује у бојевима и операцијама, али, ево, и храбрости да напише истину о стању војничке (не)културе у Србији. Истину сурову, али и лековиту. У листу који је отворено уређивао и савремено организовао,

Милојко Р. Лешјанин

па био веома утицајан, вазда „на нишану” лажних родољубаца и самољубаца, а тек завидљиваца и политичког и моралног ситнежа. Он је свој лист уређивао као отворену јавну трибину писане речи, а та реч имала је своју високу цену. Уосталом, глодур „Српске војске” је због јавног изношења опоре истине и – превремено пензионисан. Што би, век и по касније, наш даровити песник рекао – „уби га прејака реч”. Срећом, прослављени и утицајни Радомир Путник знао је, из заједничких ратовања, праве вредности Мишића, па га намолио да се врати у активну службу, у његовом штабу. И ето га на коњу, пред трупама, у оба балканска и Првом светском рату. У отаџбину, свом народу, вратио се као војвода. ■

Изреке

Верујући народу из кога је потекао и одан војном позиву, а патриотизам се подразумевао, храбри пуковник и већ афирмисани војни писац, сем осталог и чувене „Стратегије”, Мишић је практиковао да у сваком броју „Српске војске” објави неку познату изреку, или мисао којег чувеног војсковође, које су се односиле на војску. Тиме је скретао пажњу читалаца на ту, онда најцењенију, друштвену институцију. Наводимо неколике, у избору професора Б. Јововића:

– Војска је огледало умног и моралног народног живота и рада у држави.

– У борби зрно убија тело војника, а пораз дух војске. Не треба се плашити зрна, већ пораза.

– Војска треба да зна ко је води, где иде, да је одушевљена за дело које врши, добро спремна и нахрањена, па је близу победа.

– Није војска оно што је обучено као војска, но оно што живи, бије се и мре као војска.

Само још два-три цитата са страница Мишићеве „Српске војске”, занимљивих и у нашем времену.

„А да слабо опште образовање смета официру не само да себи избори у савременом грађанском друштву одговарајући почасни положај, који захтева његова професија, већ га доводи у тај непријатан положај да као наставник код својих војника, долазећи у додир са интелигентним елементима своје јединице, са ђацима, студентима, чиновницима, којима он не може импонирати као старешина, па ни уливати ону веру као официр који влада општим образовањем вишим но његови потчињени: тим самим подрива углед старешинског кора уопште...”

„Официрски кор мора бити аристократија и то по образовању, јер је образовање основа благородних и моралних особина...”

Анонимни сарадник, који се потписује псеудонимом „Кант”, пише да „Српска војска, ако треба да остане на висини њенога задатка, мора имати за подлогу свога живота вазда велико родољубље, а у своме командном елементу јаке карактере”. Томе додаје да карактер вођа Српске војске, са европским амбицијама и ограничене снаге, „мора бити претежнији од топа и пушке...”

Уз централна гласила, од 1881. непрекидно излази „Службени војни лист”. Покретно га је министар војни, инжењеријски генерал Милојко Лешјанин (1830–1896), у три наврата, између 1879. и 1888, начелник Главног генералштаба Српске војске. Та публикација је од почетка сва у духу европеизације Српске војске, која по наслову, а и садржају и порукама, траје до наших дана, издвајајући, као орган Министарства, на стотине стручних публикација неопходних за усавршавање војне организације, првенствено из теорије и праксе војне вештине.

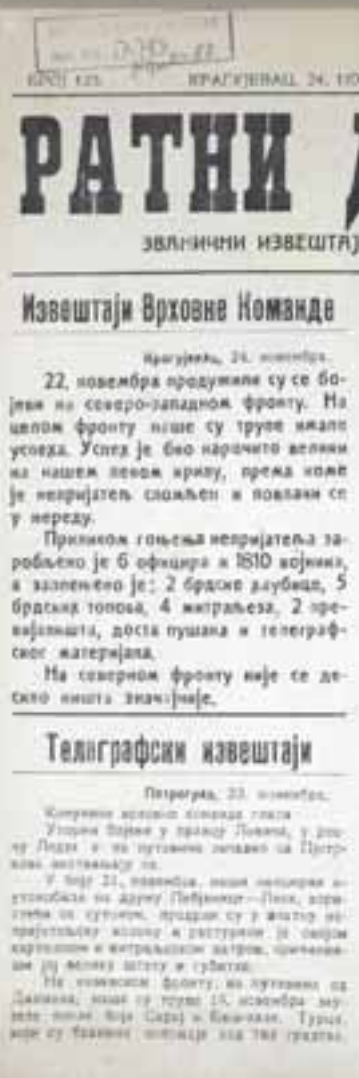
Ратна штампа 1912–1918.

Верни хроничар Голготе и славе Србије

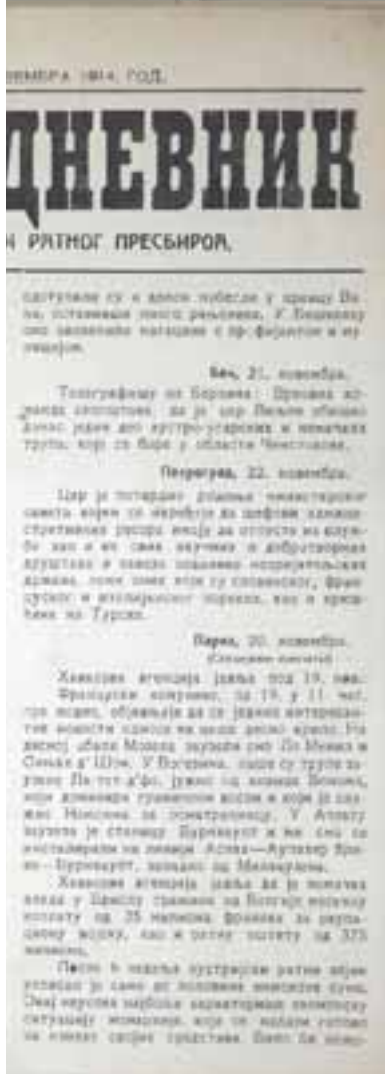
Уредбом о војној цензури из 1915. године детаљно је наведено о чему се није смело писати. Осим о распореду и кретању војске, њеном снабдевању, бројном стању, војним плановима, није се смело писати о поразима, губицима и свему ономе што би могло неповољно утицати на борбени дух и морал војске.

Прошле су, од 1912. до 1913, два балканска рата, испуњена тако интензивним борбама, бојевима и операцијама да се ни током њих ни у краћим затишјима није размахнула војна штампа, нису се стварали албуми, монографије. А онда је, усред лета 1914, нахрупио на врата Србије Први светски рат, који ће, крвавији од свих дотадашњих, потрајати до новембра 1918. године.

На самом почетку те „светске касапнице“, започете 2. августа 1914, у нас назване и „Велики рат“ – због веома строге цензуре и покретљивости ратних дејстава угашен је „Ратник“, а са њим и недељници „Узданица“ и „Илустрована ратна хроника“. Иста судбина сустигла је и цивилне листове, који су гашени, па поново, привремено, покретани, како су се померали фронтови: у Ваљево, Крагујевцу, Нишу, Косовској Митровици, у Скадру, на Крфу и у Солуну – стално у борбама и надмудривању са престрогом ратном цензуром. Уочи рата, од 19 дневних листова у Србији, чак 17 се оглашавало из Београда, а седам од њих је већ првих дана рата

Краљ Александар
са војводама
Петром Бојовићем,
Степом Степановићем
и генералом
Божидаром Терзићем

Ваљево 1915,
снимио Ристо Марјановић

Цензура

Ригорозну цензуру све штампе у Србији, убрајајући и „Ратник“, Влада је завела уочи самог рата, јула 1914, а правно ју је ојачала „Уредбом о војној цензури“ из 1915. године. Према одредбама тог документа, цензуру домаће штампе у подручју војних операција спроводио је шеф Ратног пресбириа при Врховној команди преко својих помоћника, а у позадини фронта надлежне полицијске власти. У 19 тачака те уредбе – како наводи истраживач П. Љумовић – „деталтно је било наведено о чему се није смело писати. Осим о распореду и кретању војске, њеном снабдевању, бројном стању, војним плановима, није се смело писати о поразима, губицима и свему ономе што би могло неповољно утицати на борбени дух и морал војске. Све ове забране односиле су се и на писање о армијама савезничких држава. Пошто листови нису увек поштовали *Уредбу о цензури*, биле су честе забране појединих бројева, а неки листови су због учесталих прекршаја забрањивани на краће време или трајно...“

престало да излази, док је такву судбину „Ратник“ доживео у претходном месецу.

У служби фронтава

Са падом Београда један број дневних листова, преплављених цензурисаним ратним извештајима, преселио се у нову српску престоницу Ниш, одакле се, и са извештајима са фронтава, оглашавају „Српске новине“, „Самоуправо“, „Радничке новине“, „Трибина“ и „Новости“, сваки на свој начин и сви патриотски у служби фронтава за одбрану отаџбине, бар пола свога простора посвећујући стању на ратишту, потребама војске, патњама народа, подгревајући наду у победу. Но, и „чисто војни“, стари и нови, листови били су у служби одбране, у претходници целокупних мобилисаних снага. Тако је јула 1914. у Ваљево покренут „Ратни бележник“, па убрзо „прекомандован“ у Кра-

гујевац, да би био обновљен 1916. у Солуну, под називом „Ратни дневник“, под којим је именован, као и „Службени војни лист“, пратио борбе и победе на Балканском ратишту и са победоносним трупима „умарширао“ у Београд.

Како се Српска војска повлачила пред швапском силом, у Косовској Митровици се појавио лист „Косово“, са страница седам својих бројева обавештавајући јавност о стању на српским и савезничким фронтovima. Током „албанске голготе“, српска војна штампа се оглашава само првим бројем „Весника“ из Скадра. На Крфу је излазило више билтена институција Владе и Врховне команде, потом и „Српске новине“ штампане у тиражу од 10.000 примерака, са добрим делом простора „уступљеног“ Војсци, те „Српска стража“, која је, због кршења строгих правила цензуре, доживела забрану излажења „на краће време“.

У Солуну је, нарочито након почетка бржег померања фронта ка Србији, почео да се обнавља већи број гласила, међу којима и „Ратни дневник“, орган Врховне команде у целини посвећен стању на балканском војишту. Ту се, као „весници слободе с југа“, крајем 1916, јављају „Српски гласник“, „Велика Србија“ и „Правда“, над чијим садржајем бди „Ратни Пресбирио“. У суштини, сви листови који су излазили у Солуну су – наводи истраживач српске штампе из тог периода „Великог рата“, саветник Војног музеја Павле Љумовић – „заступали идеју уједињења југословенских народа, мада с великим разликама у прилазу какав би требало да буде та будућа држава. Исту идеју су заступали листови и билтени у српским центрима у Женеви, Бизерти и др. Идеју мегаломанску и нерационалну, а испало је и – по Србију погубну. На дугом штапу, који се 1992. поломио“.

Весници слободе

Лист „Ратни дневник“, орган Врховне команде, обавештава јавност с краја септембра 1918.

Крф, 22. септембра:

После указа Краља Петра о произвођењу престолонаследника Александра у чин генерала, а „поводом победа на српском фронту“ Српска влада наглашава да је она тај предлог поднела „још у месецу јуну, али по жељи Престолонаследника производство је одложено до после победе. У дневној заповести војсци изнете су заслуге Престолонаследника Александра, који је за све време рата био стално са војском и чија је улога била тако знатна за време болне периоде повлачења 1915. године. Истакнуто је нарочито да је он издржао прелаз преко Албаније и поред тешке болести и издржане операције...”

Солун, 23. септембра:

„Прекјуче увече, Њ. К. Височанство, Наследник Престола Србије, предао генералу г. Франше д’Еперу Карађорђеву звезду са мачевима првог степена. Додељујући на овај начин Команданту Савезничких Војски највеће и најређе одликовање Краљевине Србије, Наследник Престола Александра хтео је признати велике заслуге Главном команданту, који је једном сјајном победом отворио Српској Војсци врата у њене ослобођене земље”.

Солун, 26. септембра:

„Наше трупе, гонећи потучену 9. аустријску дивизију и сарађујући са француском коњицом, ушле су 24. септембра у Лесковац и Власотинце, после крвавих борби, заробивши више од 500 заробљеника...”

Моћно око камере

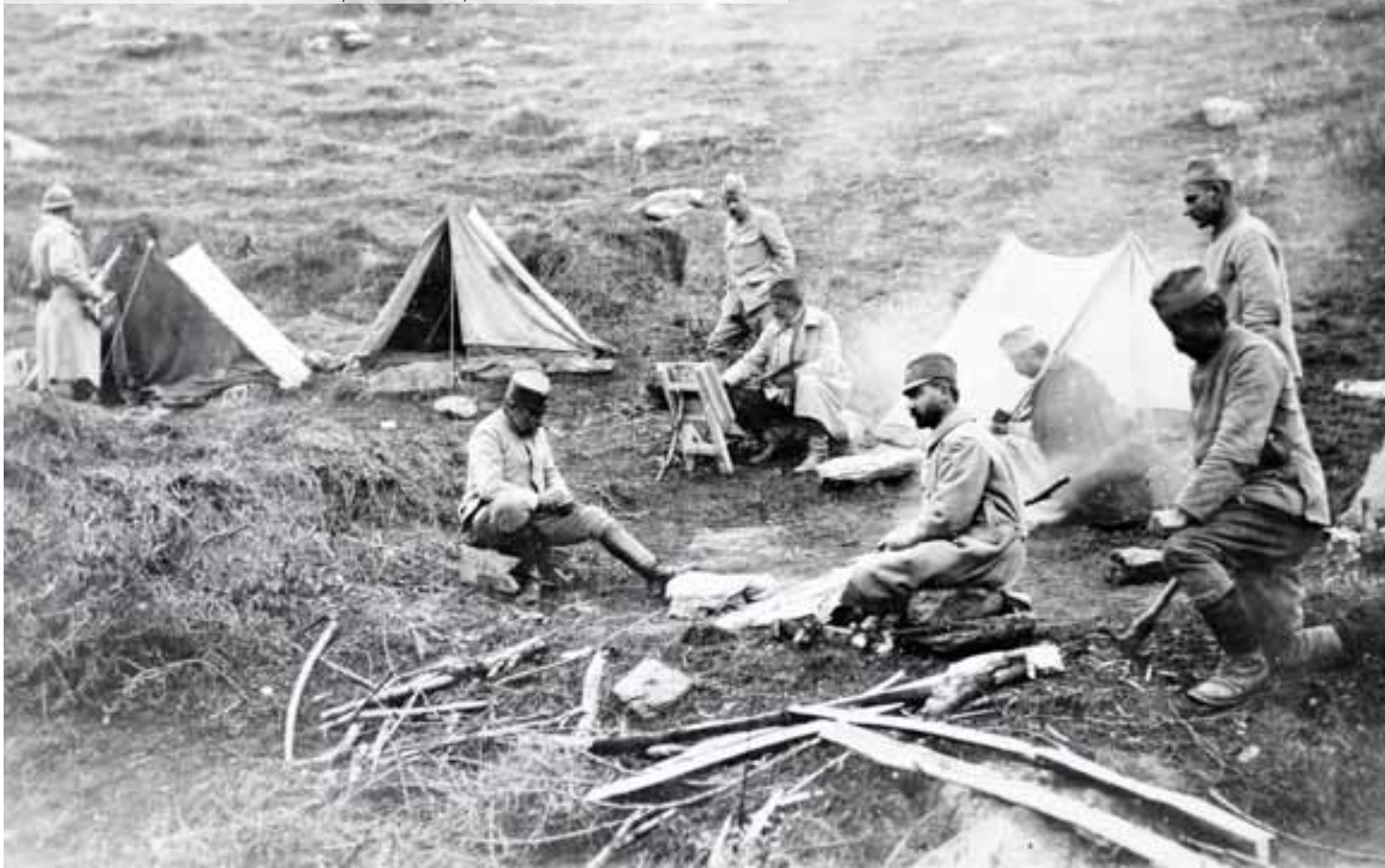
У септембру ратне 1914. војвода Радомир Путник је, у Ваљеву, потписао Уредбу о увођењу у формацију штабова свих крупнијих састава Српске војске ангажова-

них на ратишту – звања „ратни сликар“. Тим прописом су регулисани: њихов положај и задаци, од којих је основни – како наводи виши кустос Војног музеја Марина Зековић – био „да сопственим умећем и специфичним даром за сагледавање и бележење

Надежда Петровић

Уметничко одељење Моравске дивизије код села Гњилеша 1916. године

објективних догађаја и детаља прате ратне догађаје". Очевидно је да је ту славни војвода, пре свега, мислио на фотографије, што је била допуна „Правилника за ратне дописнике“, усвојеног два месеца раније, по којем је тим делатницима на војшту „допуштено да прате ратне операције“, а којим се регулишу: њихова делатност, обавезе и дозволе за рад. Усред рата, нови начелник Штаба српске Врховне команде, генерал Петар Бојовић, и сам афирмисани писац и љубитељ фотографије, отворио је у формацији и место за фото-аматера. Он, наиме, наредбом прецизира ту осетљиву дужност, па уз њу високим штабовима шаље и „распис и упутство“, где упозорава команданте да „ратни сликари-фотографи неће бити у стању да одговоре потребама, па би било корисно да се поред њих употребе и фотографи аматери, официри, подофицири и војници са својим сопственим апаратима“.

Тако је сурова ратна пракса диктирала садржај документа о ратном дописнику, па су на упражњена места у формацији стигли интелектуалци из првог реда: академици, професори, књижевници, све врсни зналци и професионалци, а патриотизам се, једноставно, подразумевао. Стигли су и сликари: Надежда Петровић, Паја Јовановић и десетак других, од фотографа професионалаца Ристо Марјановић из Редакције „Њујорк хе-

ралда“, па дописник из Загреба француског „Илустрасиона“, руски држављанин, сликар и сниматељ Самсон Чернов, те Васо Радловић, браћа Манаки. Они остављају мајсторске снимке – сведочанства о рату и ратницима на путевима слободе и голготе од Колубаре, преко Албаније и Крфа, до Солуна и слободе. Уз споменуте, својим фотографијама су историју „Великог рата“ задужили: Драгомир Глишић, „ратни сликар“ елитних дивизија – Моравске и Дринске, Васо Ешкић, „ратни сликар“ Прве армије, и други. Од десетина аматера споменимо војног свештеника Ужичке војске, Риста Шуковића, који је све време рата, уз крст, носио и фотоапарат и са оба се подједнако сигурно и вешто користио, каков је био и капетан друге класе Драгиша М. Стојадиновић, „ратни сликар“ 13. пука „Хајдук Вељко“ Тимочке дивизије.

Српским ратиштем су „шпартали“ и свет верно извештавали гласовита „златна пера“ ратне репортаже и хроничари са европских раскршћа и фронтова оног времена: Рудолф Арчибалд Рајс, Џон Рид, Анри Барби, Егон Ервин Киш, Доналд Томсон, Калверт, Бордман Робинсон, и други.

Тако је храброшћу и умећем мајстора кичице и пера и камере сачувана истина о „Великом рату“ и његовим јунацима, што је касније, у годинама варљивог мира, преточено у богато илустроване монографије, које су чиниле част светској публицистици. ■

Арчибалд Рајс

Први светски рат у објективу Драгомира Глишића

Војна штампа Краљевине СХС
(1918–1929)

Позив на читање

Војна штампа Краљевине СХС, издавана у великим тиражима и са стотинама прилога, верно је сведочила о свакодневици једне војске која је оскудевала у свему осим у жељама за добро здравље суверена и добробит своје отаџбине. Била је од великог значаја, јер је за ту затворену и потпуно деполитизовану организацију представљала „прозор у свет, контакт са реалношћу; пресликавала је односе у друштву и однос државе према својој војсци“.

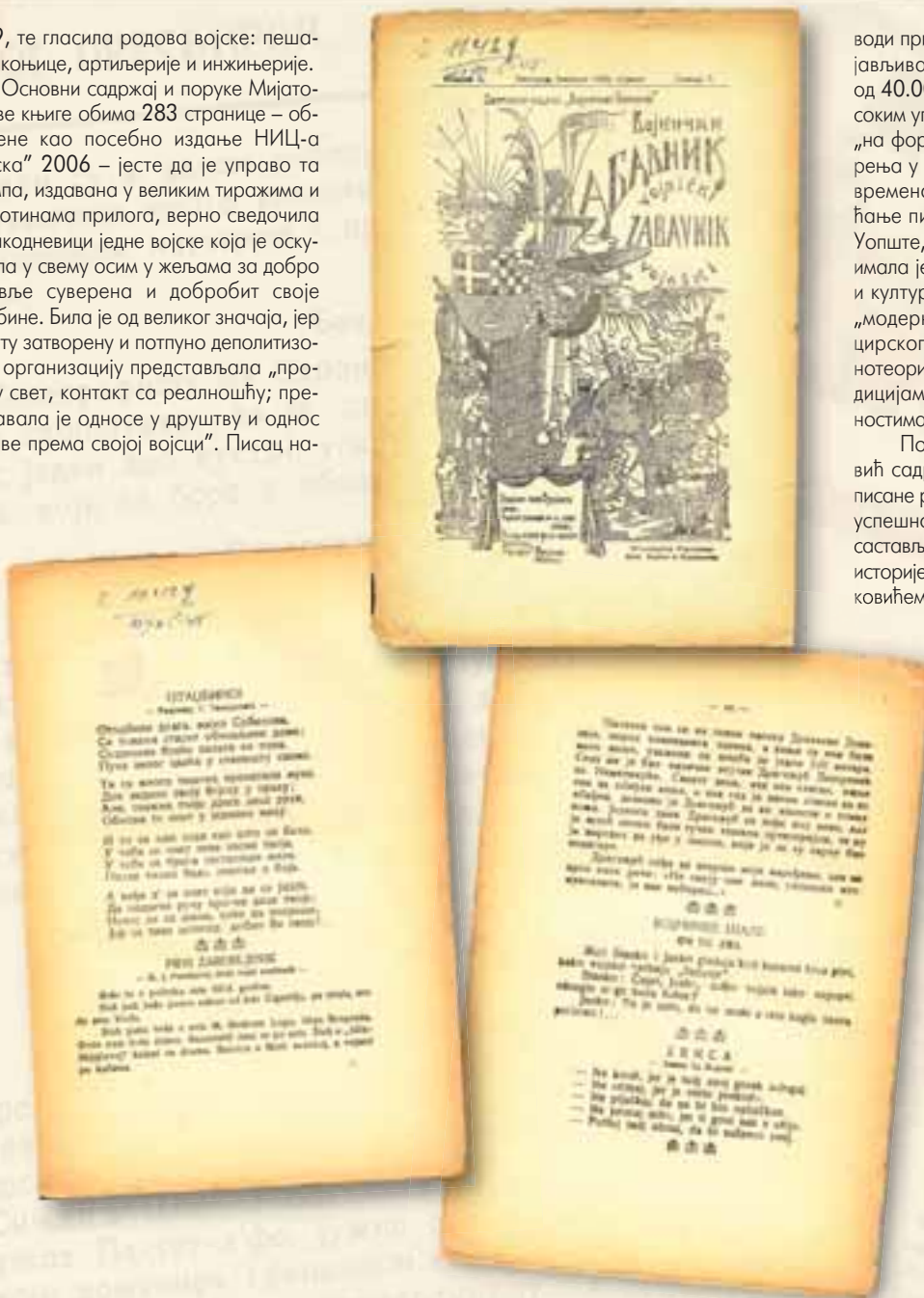
Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца (1918–1929), новонастала држава Јужних Словена, површине 248.887 км² и са готово 12.000.000 становника (од тога 39 одсто Срба) – имала је војску од 130.354 припадника сталног кадра и око 200.000 обвезника годишњег контингента регрута. Војска је грађена готово искључиво на богатим традицијама Српске војске, што подједнако важи и за њену штампу. Са отвореним амбицијама да буде регионална, копнена и поморска, војна сила у веома немирном окружењу, већ првих година свог живота имала је неопходну и разноврсну информативну, забавну и стручну војну штампу богатог садржаја.

О томе опширно и стручно, сагледано из различитих аспеката одбране, пише мр Иван Б. Мијатовић у својој публикацији „Корени војне писане речи“, развијеној из магистарског рада одбрањеног на Катедри историје Филозофског факултета Београдског универзитета. Он, у ствари, разматра основна издања војне штампе у Краљевини СХС од 1918. до 1929, па од оне информативно-забавног карактера, свестрано и подробно анализира листове „Војнички гласник“ и његово повремено издање „Војнички забавник“, намењене, како им и имена кажу, војничкој и подофицерској популацији, а од оне војно-стручног карактера – општевојни стручни лист „Ратник“ са традицијом од далеке

1879, те гласила родова војске: пешадије, коњице, артиљерије и инжењерије.

Основни садржај и поруке Мијатовићеве књиге обима 283 странице – објављене као посебно издање НИЦ-а „Војска“ 2006 – јесте да је управо та штампа, издавана у великим тиражима и са стотинама прилога, верно сведочила о свакодневици једне војске која је оскудевала у свему осим у жељама за добро здравље суверена и добробит своје отаџбине. Била је од великог значаја, јер је за ту затворену и потпуно деполитизовану организацију представљала „прозор у свет, контакт са реалношћу; пре-сликавала је односе у друштву и однос државе према својој војсци“. Писац на-

води пример „Војничког гласника“, објављиваног двапут месечно у тиражу од 40.000 примерака по броју; са високим угледом у народу, лист је утицао „на формирање јавног мњења и поверења у војску као институцију, и истовремено на степен едукације и повећање писмености у војсци и држави“. Уопште, војна штампа Краљевине СХС имала је значајну улогу у образовању и културном уздизању кадра, али и у „модернизацији, уједначавању официрског кора, развоју сопствене војнотеоријске мисли, односу према традицијама и другим друштвеним вредностима“.

Потпуковник ВС Иван Б. Мијатовић садржај свог рада „Корени војне писане речи“ у фази магистарског рада успешно је одбранио пред комисијом састављеном од врских зналаца новије историје Срба: проф. др Ђорђе Станковићем, проф. др Љубодрагом Дими-

ћем и научним сарадником Института за новију историју Србије др Милетом Бјелјацим, који се потписује као рецензент књиге. Њу, тако обимну и садржајну, опремљену са више десетина прилога и пописом имена перјаница српског војног новинарства тог бурног времена – готово је немогуће, а свакако и грехота препривавати у новинском приказу, већ интелектуално радознали треба да је прочитају, сем осталог јер је тематски шира од тог десетогодишњег периода српске војне штампе, на шта и аутор својим насловом указује. ■

Пословице

Као повремено издање „Војничког гласника“, од почетка 1921. појављује се и „Војнички забавник“, месечник намењен, пре свега, војницима – да својим садржајем обавештава армију читалаца о културном стваралаштву у тек „скрпљеној“ заједничкој Краљевини. Па се у њему објављују народне јуначке и лирске песме, приповетке и приче, ратне шале, крађи позоришни комади и народне пословице.

Из првог броја, са прилозима на српскохрватском и словеначком, штампаним ћириличним и латиничним писмом, преписује-мо покоју пригодну пословицу:

Што брус челику, то књига човеку (ћирилица) и

Добре књиге су најбољи пријатељи (латиница).

Већ на насловници другог броја видно је штампана песмица, која ће наслов гласила „пратити“ до његовог гашења (марта 1923, после објављених 11 свезака):

„Пушком милу Отаџбину брани,
Књигом, знањем ум и душу храни;
Па кад пушку ти са књигом здружиш
Тад обема Отаџбини служиш...“

Данас то – признајмо – звучи доста наивно, али је у оно време грозничаве изградње државе троименог народа, различитих језика и култура – било поучно, лековито за младе, због дугих ратних дејстава махом неписмене старешине и војнике.

Пропаганда у НОР-у (1941–1945)

Сви у борбу – све за победу

Централно војно-политичко гласило у народноослободилачком рату (НОР), вођеном од 1941. до 1945, био је „Билтен Врховног штаба“. Почео је да излази 10. августа устаничке године у окупираном Београду и до његовог укидања, октобра 1944, такође у престоници, штампано је 57 бројева, у временским размацама које је диктирао развој ситуације на деловима ратишта куда се кретало вођство, просечно 11–14 бројева годишње.

Тако је у Београду до 15. септембра 1941. штампано првих шест бројева, у Ужицу у октобру и новембру још толико, уз „Борбу“ која је у граду на ђетињи објавила 19 бројева у просечном тиражу од по 10.000 примерака, са садржајем претежно окренутом ратним дејствима, а под уредништвом које је, око Едварда Кардеља и Милована Ђиласа, окупљало овећу групу новинара познатих у Краљевини по антифашистичкој оријентацији.

У „Билтену“ су објављивани: наређења, упутства и директиве о организацији јединица, начину ратовања и снабдевања; коментари о војно-политичкој ситуацији и циљевима НОР-а; оцене појединих операција и битака; извештаји о борбама и акцијама; укази о унапређењима; подвизи појединца; везе војске и народа...

Од централних информативних гласила у НОБ-у наводимо само још два. Прво је Радио-станица „Слободна Југославија“, која је из Москве и Уфе са Урала све време рата, од уста-

ничке 1941. до фебруара 1945, емисијама „покривала“ цело наше ратиште, оглашавајући се свакодневно као део система пропаганде Антифашистичке коалиције. Програм је уређивао Вељко Влаховић (1914–1975), новинар из Шпанског ослободилачког рата (1936–1939), са групом сарадника. За три и по године они су написали и у етар послали више од 5.000 прилога, саопштавајући демократском свету истину о ономе што се у Југославији догађало, јављајући се дану и ноћу лозинком „Овде Слободна Југославија“. Биле су то вести, коментари, позиви, добрим делом преузети из емисија Радио-станице Врховног штаба НОБЈ и од Агенције „Танјуг“ – Телеграфске агенције нове Југославије, основане 5. новембра 1943. у Јајцу, која је, под руководством директора „Политике“ Владе Рибникара и Моше Пијаде емитовала вести о збивањима на ратишту, преносила наређења јединицама.

И тај рат је имао своје хроничаре. Међу њима је најчувенији Владо Дедијер, а од фоторепортера Георгије – Жорж Скригин, генерал Саво Оровић и сведок мартовских догађаја 1941. у Београду Милан Роглић. ■

Београд 27. март 1941,
снимио Милан Роглић

Репорт

Током НОР-а је, према подацима Војноисторијског института, излазило 3.648 периодичних публикација – часописа

У служби регионалне војне силе

Неколико седмица пре Дана победе (9. мај 1945) покренут је илустровани војни лист „Фронт“ – весник победе и слободе.

Он је 25. фебруара, у тиражу од 10.000 примерака, стигао у руке првих читалаца, претежно младих мобилисаних Србијанаца, спремних да из дубоких ровова залеђеног Срема крену у незадрживи јуриш победника, дуг тамо негде до Трста, до Караванки – до коначне и дуго прижељкиване победе.

Лист, уређен под руководством новинара и академског сликара Исмета Муџезиновића, раније постдипломца Сорбоне, па првоборца јулског устанка, кренуо је на запад, у сусрет борцима.

Новајија на фронту, пленио је својим садржајем, порукама, техничким изгледом. Име му је „позајмио“ главни уредник, постајући његов „кум“, са образложењем да „у том имену има симбола, јер и штампа води својеврсну битку, држи одређени фронт против непријатеља“. Савесни хроничар и историчар „Фронта“, његов последњи главни и одговорни уредник, ваздухопловни пуковник Радољуб Матовић, записаће, 45 го-

дина касније, анегдоту како је део тиража тог првог броја недељног илустрованог листа, у журби кроз сплет ровова до 10. крајишке бригаде, „тешко рањен швапским герлерима“.

На насловној страни, са истакнутим натписом „Правац победа“, дат је фотографски колаж мотива са фронта, где доминира „слика и прилика“ двојице Шваба под шлемовима и са уздигнутим рукама на предају. Преко корице другог броја је, пак, лик лепе партизанке. У импресуму трећег броја већ се, као одговорни уредник, потписује предратни цетињски новинар и устанички командир Нико Кадича, о коме је такође остала анегдота чији садржај верно одсликава то време.

Школа доброг новинарства

У наредних 47 година на кормилу „Фронта“ се, после Мујезиновића и Кадиче, измењало девет пуковника, све даровитих војних новинара: Мехмед Тоцкић, Миливој Деспот, Војислав Маричић, Василије Церковић, Шиме Кроња, Милан Кавгић, Стеван Корда, Предраг Пејчић и Радољуб Матовић. Они су најзаслужнији што су, са даровитим писцима и фоторепортерима, уређивали лист који је деценијама даривао армију читалаца, нарочито младих, тематски пријемчивим штивом, вазда привлачно „упакованим“, све у колору. Окупљао је,

вероватно и најбоље у нас, репортере текстова и фотографија, остајући привлачан за ствараоце, „ризница кадрова“ из које су најдаровитији одлазили у престижне „Борбу“, „Политику“ и „Нин“, у загребачке новинске куће. Речју, са „Народном армијом“ је био и остао стално отворена школа доброг журнализма, из које су најуспешнији одлазили за репортере, за уреднике, за дописнике из света, а и у дипломатију. Писцу ових редова, иначе савременику „Фронта“ у сасвим младим годинама, прва падају на памет „златна пера“ Живко Милић, Владо Колар, Фране Јурић, Данило Ружић, Љубиша Козомара, Боро Радоњић, све писци који су у свету прославили нашу репортажу. А од фоторепортера Иво Етеровић, деценијама „прва камера“ престоничког новинарства, који је, даровит мимо друге, стигао са сунчаног југа, па израстао уз „старог фотографског вука“ Данила Гаговића, ратног „сликара“ у Штабу славом овеаног генерала Дапчевића, са чијег ратног пута и данас љубоморно чува више од пет хиљада вредних, историје достојних фотографија. Међу даровитим „Фронтним“ фоторепортерима били су и Никола Павићевић, који је волео да га ословљавамо са Стенли, и Душан Радашиновић, у Редакцију стигао из неке од кордунашких јединица, касније преминуо на задатку, што је привилегија само најоданијих професија. После њих стићи ће Божидар Рабреновић, Вјекослав Пурић и Милутин Ковачев, достојни својих учитеља.

Фронтна знамења

Од писаца текстова у „Фронту“ само још једно име – Стеван Корда. Родом Сремац, у рату борац славне 2. тенковске бригаде, у чијем је саставу прогрмео борбени

„Случај“ Кадича

Крену „Партизан“, тим ЈНА, на своје прво гостовање у иностранство – а где би друго него у „матушку Москву“. А са њим глудур „Фронта“, велики заљубљеник у фудбал и русофил „са дна каце“, још у улози тазе радио-репортера. Црвеним тргом је певао „Москво, граде слободе и правде“, а у нашој амбасадри чуо од једног земљака како „да мајку мајчину гони, нема тима на бијелом свијету који и примак може играти као славни ЦДКА“. И он је тако мислио док није видео – у духу оне песмице да „наши ваше надиграше“ – па је, у том првом поратном радио-преносу у нас, рекао да је славни ЦДКА сјајан, али „Партизан“ на терену супериорнији. Слушали то „наши“ и „њихови“, па и у Амбасадри ФНРЈ у Москви и у руској у Београду злослутно вртели главама. „Благо“ је протестовао и амбасадор СССР И. Садчиков, а умешали се и генерали Отмар Креачић и „друг Темпо“. Све и сви против капетана Нике Кадиче. Изгледало је да му нема спаса – биће „због небудности“ смењен са дужности и искључен из КПЈ, од чега тада теже казне није могло бити! И било би тако да за његову „идејну чистоту“ нису гарантовали: пуковник Ђуро Лончаревић, комесар Морнарице, па начелник Генералштаба генерал Арсо Р. Јовановић. Тиме се прашина подигнута у Москви и допрла до Београда – смирила, на радост глудура листа „Фронт“, кажњеног само „партијском опоменом“. Мада је његовим „адвокатима“ Тито „натрљао нос“ због „небудности у борби за чистоту армијских редова“. Тако је то било и – не поновило се!

пут од Туле у Русији до Трста на Јадрану, где је изашао из једног од 65 њених легендарних Т-34 и заувек се опростио од оклопа – сем у својим чланцима. Тако се на Дан победе прихватио пера и остао му веран више од 50 година, тачније до последњег даха. Прво је писао врло привлачне репортаже из научне фантастике, а онда се од „летача“ у свемир окренуо војним арсеналима немирног света, енциклопедијама наоружања, задацима писца и уредника рубрика, које су – како се његови сарадници и сапатници сећају – „брзо сврставане у лектуру“. А млади радозналци су му веровали, са њим сарађивали, пратили га на путевима стваралаштва. Корда је био једно од знамења „Фронта“, институција.

Лист са питким текстовима и атрактивним фотографијама, још модерно „преламан“, брзо је израстао у современи магазин. Увек на јавној сцени „Друге Југославије“, државе која је често мењала имена – ДФЈ, ФНРЈ, СФРЈ. Њему се веровало, његово су име на бригадним заставама носиле генерације учесника ОРА, од Ђердапа до Птуја. Последњих година „оне велике Југославије“, ради ојачања добротно посусталог братства и јединства, штампан је и на словеначком и македонском. Пуних 47 година је излазио све до распада „велике државе“, када је остала „скраћена“, названа СР Југославија, а са њом нова војска, нови стваралачки изазови. Они који су одлучивали, поверовали су да ће бити довољно да се изнад имена дода речца „Нови“. Дакле – „Нови Фронт“. Илузија је живела само толико колико је било потребно да се штампа 13

бројева, а онда је, са недељником „Народна армија“ – преточен у нови магазин „Војска“. То је било прекретничке 1992, до које је „Фронт“ вазда био на фронту, оном истуреном.

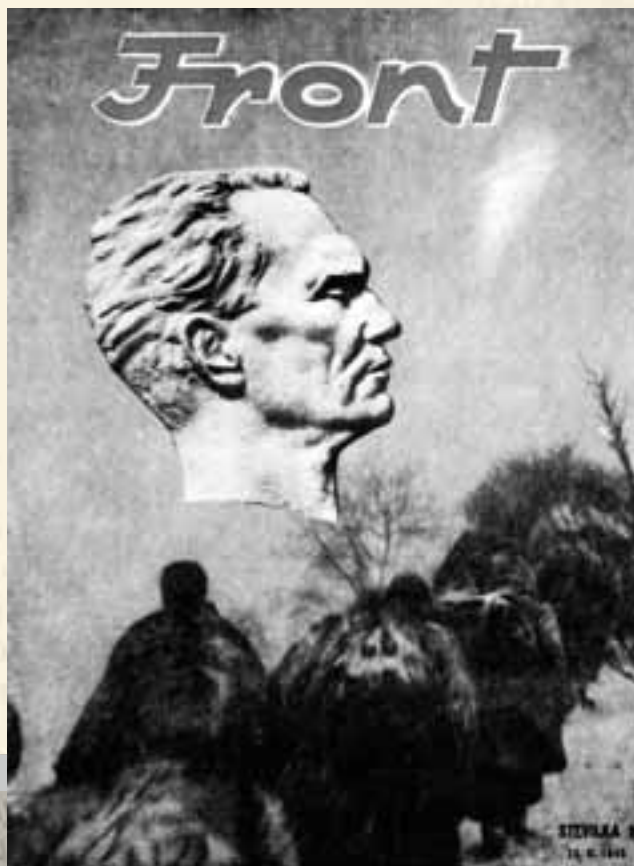
Титов уводник за „Народну Армију“

Из штампарије „Борбе“, а из престоног Београда, ка хиљадама војних пошта у ондашња 373 гарнизона – 2. октобра 1945. је, возовима, камионима и авионима, кренуо ка читаоцима лист „Народна армија“, штампан у 50.000 примерака. Са уводником који је потписао министар народне одбране маршал Тито, уредник ратног „Билтена Врховног штаба“, чије је традиције нови лист, како је писало уз његово име одштампано у јаркој црвеној боји, настављао. Пошто је указао на „стратeгијску задаћу“ писане речи, вођа му је ставио у задатак морал-

но и политичко васпитање и стручно и општевојно образовање старешинског састава, који је онда бројио 85.000 дојучерашњих ратника, добрим делом полуписмених, па уредбом Генералштаба ЈА обавезних да „под хитно“ у тек успостављеним основним школама заврше елементарну писменост, о чему су и војној штампи постављене важне обавезе. Потешкоћа у томе за многе је била што су и нови лист и „Фронт“ штампани на српскохрватском језику, још латиничним писмом, што је био компромис у политици братства и јединства, у чему је војни кадар морао давати пример и охрабрење, како је, уосталом, и Краљевина СХС захтевала од официрског кора.

Лист је почео као недељник и то ће, углавном, остати у свих 47 година непрекидног излагања, с тим што ће се, у краћим кризним раздобљима, рецимо у време „тршћанске кризе“, притиска Информбироа, грађанског рата који је следио драматични распад Југославије – штампати и двапут седмично, бивало је и у тиражу од 380.000 примерака по броју!

Покретање листа припремано је још у последњим ратним месецима, када се од команданата оперативних јединица на фронтима од Сарајева, преко Загреба, до Ријеке и Љубљане, захтевало да у Београд пошаљу официре који су се афирмисали као писци и уредници ратних издања, да би се њихова селекција (из)вршила у Пропагандном одељењу Врховног штаба, под руководством генерала Отмара Креачића Културе, старешине који се, на шпанском и нашем ратисту, нарочито истакао у

Зуко Џумхур

пословима писања и уређивања текстова војне штампе. Припремама Редакције руководио је никшићки правник Бранко Драшковић, у завршним месецима рата главни уредник „Побједе“, а са фронтова су пристигли предратни новинари Ерих Кош, Богдан Пешић, Милован – Луле Матић, Андро Габелић, Јован – Лоло Вујошевић, па „наши Шпанци“ познати по оштром перу на фронтовима одбране Мадрида, Вељко Рибар Ангер и Стеван Белић Дудек, стари револуционар Лабуд Кусовац. Стигли су са фронтова и Мехмед Тоцкић, Слободан Брајовић, Алекса Ивановић Чика, па Зуко Џумхур, Вељко Миладиновић, Гавро Терзић, Јунус Међедовић, из Гардијске дивизије „славонски кадар“ Милан Кавгић, а из Тенковског училишта „Стаљин“ првоборац Прве пролетерске Радомир – Љака Вујошевић, из ратног заробљеништва Илија Томић, с југа Македоније, где се још ратовало, син сје-

ничког проте Васа Церовић и ужички учитељ и пролетер Јован Радовановић, истарски антифашиста Данило Радоловић. Стигла је и Милка Рајковић, ратни фоторепортер Четврте пролетерске и други. Радећи над собом, многи су брзо израстали у запажене чланкописце, а најдаровитији у уреднике, истина доста тврде у изразу и апологете, али таква им је била и идеолошка школа...

Спорије до виших чинова

Убрзо је Драшковић упућен на нови „партијски задатак“ – за директора „Политике“, па је за главног и одговорног уредника (још) у оснивању постављен потпуковник Саво Вукчевић, подгорички правник и ратни комесар 14. приморско-горанске дивизије. Он, у име Редакције, потписује лист, али неће дуго: неподобан за сарадњу са претпостављенима, добио је чин више и,

Биланс

У 47 година трајања „Фронт“ је, углавном као недељник, излазио у тиражима од 10.000 до (чак) 360.000 примерака. А то су равни 1.683 броја, који су оставили трајне и дубоке отиске на јавној сцени. У историји оружане снаге свог времена, чије је био гласило, за све то време лист је – како записа његов последњи глорур, Радољуб Матовић – „увек био на лицу места, велика школа журнализма, ненадмашни атлас динамичних фотографија и родоначелник више типова репортажа – војних, научно-техничких, научнофантастичних, репортажа о људима и њиховим делима“.

Исмет Мујезиновић
Битка на Сутјесци 1943

наводно, „болешљив на плућа“ прекомандован на мирнију дужност, са које ће 1948. на Голи оток, где је и кости оставио, лишен и надгробног обележја.

У Редакцији су спорије добијани виши чиновни, заправо најдаровитији су редовно напредовали само у новинарској хијерархији, од „потрчка“ до глудура, с тим што су најамбициознији одлазили из Редакције, па стизали у дипломате (њих четворица) и генерале (чак деветорица). А у Редакцији су на виши чин, како рекосмо, и „златна пера“ дуго, чак и по двадесет година, чекала, али се – за разлику од њихових колега „кофераша“, вазда спремних за прекоманду – живело комотније, лепше, а неки су, уместо високих војних школа, завршавали (забрањене) факултете друштвеног смера, како су поступили Слободан Бројовић, Гавро Терзић, Ђорђе Радишић, Милан Кавгић, Данило Ружић.

Из Редакције се – за разлику од „трупаша“ и „чизмаша“, који за излазак из земље нису имали шансе – могло у иностранство. Неки су пратили високе војне делегације до светских центара, после и у „караванима друга Тита“, па и у саставу мировних снага УН.

Јужна Каролина

Успешни уредник Политичке рубрике, мајор Васа Церковић, 1952. је стигао на војни аеродром у Јужној Каролини, САД. Обишао је, службено, наше пилоте који су се, уз помоћ америчких летача, преобучавали за управљање „тандерболтима“, што је био резултат договора генерала Коче Поповића са његовим колегом из Вашингтона. Наш мајор је писао како су „Амери“ своје колеге „из Балканске ниџдине“ дочекали „ни топло

ни хладно, оптерећени предубеђењем: дошли су нам пилоти из технички заостале земље – значи неће бити сасвим једноставна преобука, тачније – ићи ће споро. Домаћини су зазирали од помисли да ће, као и у случају пилота неких других земаља, морати да понављају предавања два-три, чак и по пет пута“. „Њихово предубеђење је“ – пише друг, мајор – „заменило изненађење...“

Читалац овог времена погађа: победиле су воља и упорност тих наших дедова, обдарених и са нешто српског ината: радили су колективно, учили до дубоко у ноћ, савладали моћне машине, па постигли одличне резултате. О томе уверљиво и лепо пише мајор, из далеке Јужне Каролине, наводећи, на крају, једну опомену новинарима: „Немој друшкане – рекли су ми – да опет читамо о неким неустрашивим асовима и ваздушним пливачима, претеривања на волимо“.

Напоменимо да је са том групом пилота био пуковник Никола Лекић, који ће први у нас „пробити звучни зид“ и израсти у генерал-потпуковника и команданта „чисте авијације“ ЈНА.

Лист је читан и често цитиран, нарочито његове спољнополитичка и културна рубрика, а од почетка педесетих једна трећина тиража се пласира на киосцима, међу цивилима нарочито тражена због војнополитичког коментара на, онда веома актуелне, теме: нуклеарни рат и могућност вођења у његовој сенци народног рата, за који се била определила наша политичка и војна стратегија; положај наше земље између два супротстављена циновска војнополитичка блока; токови и исходи епохалне антиколонијалне револуције. Међу најчитанијим рубрикама биле су „Вести из страних армија“ и „Новине из ратне технике“. Ова друга је била нарочито запажена и због ње се често куповао лист. Уређивао ју је вечити радозналац и велики зналац Стеван Корда, па кад је, коначно, „промакнул“ наследио га је млади Влада Ристић, који у томе, ево, не поустаје ни у пензионерским годинама, а

Корда се, као и готово сви из оне „прве поставе“ листа од пре 60 и курсу година, преселио у наша сећања. Богами и лепа...

Утицај културне рубрике

У интелектуалним круговима престонице несумњиво најцењенија је била Културна рубрика. Њен први уредник је био Миливој Деспот, касније доктор правних наука. Њега је заменио Чика Ивановић, па даровити песник родом из Вуковара Ђорђе Радишић, касније министар културе у Влади Србије. Сва тројица виши официри, са факултетском наобразбом, веома утицајни у културним круговима, неспорни ауторитети у Редакцији, зналци у домену књиге, филма и ликовне уметности, пријатељи са врхунским ствараоцима. О Чики коју више: Цетињанин, предратни дипломат српског језика и књижевности из Скопља. У Редакцију стигао из агитпропа Прве тенковске дивизије, са положаја према Трсту. Називан и „новинарска савест листа“, с почетка је уређивао Историјску рубрику, потом био уредник „деска“, а онда, на крају, челник Културне рубрике, окупљајући око ње угледне и утицајне посленике културног живот с простора „од Триглава до Ђевђелије“. Чики никад није био проблем да за свечане бројеве листа

добије прилоге од Андрића, Крлеже, Видмара, Лалића, Ћопића, Конеског. Око себе је окупљао даровите младе ствараоце као сараднике листа. И сам, као студент у Скопљу, пуки сиромашак, који се издржавао „давањем кондиција“ посусталим и лењим господичићима, овде је, као сараднике, окупљао талентоване студенте, који су успешно давали испите и стизали свугде где се нешто важно из културе догађало, па о томе писали у листу, а Чика им је често загледао у индексе и њихове радове хонорисао колико се највише могло. Споменимо тек поко-

јег: касније успешни редитељи Предраг Голубовић и Бањо Шарановић, песници Огњен Лакићевић и Драган Колунџија, филмски критичар Слободан Новаковић. Код млађих колега је важио за поузданог, али неретко, и престрогог учитеља; бивало је да буде и доста прек, но никада злопамтило; увек намргођена лица, готов да повиситон и изговори непримерену реч, али вазда са осећањем за правду, обашка за меру. Уз њега је годинама „занат лекао“, па израстао у врсног репортера и уредника Душан Пејановић.

Најписменији листови

Редакција је имала дописнике у републичким центрима, рецимо Анту Ковачевића у Загребу, Иву Ференцу у Сплиту, Иву Томића у Љубљани, Менсура Сеферовића у Сарајеву. На њих су се уредници ослањали, њихову поштовали.

Кућа је вазда имала добре лекторе, а најчувенији је остао Срђа Петровић, права институција и легенда. Заслуга је веома „писмених“ уредника и његова што су и на званичним скуповима лингвиста

бардови те науке, рецимо академици Белић и Глигорић, говорили да су „Народна армија“ и „Фронт“ наши „најписменији листови“.

Технички уредници су, такође, биле бирани и поштоване личности. С почетка су то били успешни предратни графичари Мића Адић и Милутин Шијаковић, а онда су са следећом генерацијом стигли академски сликари Александар Шведић, Слободан Јовић Ети, Божо Мркоњић, Милен Чуљић, Милојко Милинковић, ствараоци који би чешће организовали изложбе властитих слика или графика.

Око мајора Илије Поповског и капетана Душана Мандића, несумњиво даровитих хумориста, окупљали су се бирани писци хуморески и карикатуристи, па у рубрикама „На месту вољно“ и „Гарнизон без опасача“ објављивали своје прилоге, што је уносило веселије тонове у сиво касарнског живота. У тој мисији је годинама био и сјајни српски песник Брана Петровић, који је на страницама „Фронта“, из броја у број, „пресишвао“ своју сабраћу. У сличној мисији је био и Мића Данојлић. А Ђорђе Горбунов легендарни илустратор...

У НИУ „Народна армија“ деловала је веома агилна „Библиотека“, која је издавала литературу за образовни и васпитни рад са војницима, али и штиво за њихову разоту.

Издаван је и општевојни теоријски часопис „Војно дело“ и стручни часописи – гласници родова и служби, а у Сплиту и Земуну часописи за видове ЈРМ и ЈРВ. ■

Распад

Двапут месечно су, широм земље, излазиле војничке новине армијских области: „Војник“ (Београд), „Народни борац“ (Сарајево), „Војничке новине“ (Ниш), „За победу“ (Скопље), „За домовину“ (Загреб), „Наша војска“ (Љубљана), те „Војничка ријеч“ Титоградског војног подручја, па листови видова „Крила армије“ и „Чувар Јадрана“. Тим гласилима су се, сваки у своје време, придруживали листови: „Граничар“, „Гардист“ и „Академац“, па билтени разних служби, управа, установа, јединица, и органа. Забележено је да их је – што јавних што интерних – излазило 173, а то сведочи о пажњи која је, у тој изразито идеолошкој држави, посвећивана мисији писане речи „у јачању одбрамбене моћи друштва“, посебно ЈНА, која је по броју припадника и наоружању, па и доприносу војне „Седме силе“ – израсла у регионалну оружану силу. Редакције централних војних листова, за видан допринос томе у 47 година свог деловања, о јубилејима одликоване су највишим орденима. Али су се, као и цео тај разуђени свет војске, и политика којој је све то служило, распали као кула од карата – у крви. Мада остали у оваквим успоменама, по траговима у свом времену.

Тито даје интервју главном уреднику Народне армије пуковнику Мирку Калезићу, стенограф Тихомир Станојевић. Горе, Титова ауторизација

Лист „Војска“ (1992–2005)

Знамење одбране Србије

Судбоносни догађаји су се, прекретничке 1992. године, одвијали муњевито: 27. априла је проглашена „Трећа Југославија“ – СРЈ као „суверена савезна држава, заснована на равноправности грађана и равноправности република чланица“ (Србија и Црна Гора); 20. маја је ЈНА, према слову новог устава, преименована у Војску Југославије (ВЈ), која „брани суверенитет, територију, независност и уставни поредак“ нове државе; 28. маја је изашао први број „Војске“ – новог гласила нове војске нове државе...

Први број листа „Војска“ био је Петар Дамјанов, који је, у свом вечитом претурњу по архивама, ископао да се тако звао лист Српске војске са почетка века. Његов глудур, потписник ових редова, који је са сетом испратио последњи, 2.781. број „Народне армије“ – у уводнику првог броја „Војске“, у име Редакције је обећао да ће нови недељник бити „потпуно деполитизован као и војска чије је гласило“, још „широко окренут новој друштвеној природи војне организације, а надасве војној струци“.

„Војска“ ће – као основно издање истоименог Новинско-издавачког центра (НИЦ), од првог броја, па у наредних 13 година, колико је под тим именом трајала, вођена „уредничком палицом“ пуковника ВЈ Станоја Јовановића, Звонка Пешића и Милоја Шћекића – следили ту програмску оријентацију, разуме се, колико се то могло у још сложенијим условима. Лист ће у том раздобљу развоја наше војне штампе запажено исписивати и десетак младих и полетних, храбрих и професијом оданих новинара, девојака и момака, махом са дипло-

мама Факултета политичких наука – смер журнализам, примљених за сараднике крајем осамдесетих година.

Сем осталог, у листу је уведена стална пракса двомесечног објављивања специјалних прилога, утемељених на богатом искуству „Фронтвог“ доброг „Досијеа“, чиме је одговарао на изазове времена. Тако је први број био посвећен полуострву Превлака у заливу Боке которске, тада камени спотицања између СРЈ и Хрватске. Касније је издато још тридесетак таквих,

свеобухватних и документованих, прилога у толико бројева, пре него је и „Војска“, дакако, „у присуству власти“ – угашена.

Ратни биланс

У том бурном времену, заоштреном нарочито агресијом 19 држава чланица Натоа на Србију „од Хоргоша до Драгаша“, издавачки сектор НИЦ-а „Војска“ штампао је велики број вредних публикација, махом из војне историје, националне културе и теорије и праксе војне вештине, а под руководством пуковника Славољуба Ранђеловића, капетана бојног брода Петра Бошковића и, на крају, пуковника Новице Стевановића.

Најдраматичније догађање из историје листа „Војска“ било је његово деловање у условима речене агресије Северноатлантске војне алијансе на Србију. Агресија је трајала од 24. марта 1999, па у наредних 78 дана и толико ноћи, испуњена бомбардовањем из ваздуха војних и цивилних циљева најсавременијим убојним средствима, укључујући касетне бомбе и „осиромашени уранијум“. То је она злочинска операција цинично названа „Милосрдни анђео“, што ће у ратном издању „Војске“, од 20. маја те године, бити преименовано у „Милосрдног ђавола“. О тој операцији читалац ће изворне податке наћи у обимној публикацији (173 стране) наслова „Реч као мач“ (НИЦ „Војска“, 2004). Ту је писац Перо Дамјанов – за неког будућег историчара наше војне штампе с размеђа два миленијума – сачувао стотине изворних по-

Нато у објективу ратних бројева „Војске“

датака о људима и догађајима „седме силе“ из те прве отворене оружане интервенције те војне алијансе у Европи (1999).

Редакција „Војске“ је, у најтежим условима, штампала 40 ратних бројева листа, на укупно 640 страница, у тиражу који је достигао 50.000 примерака по броју. Објавила је више од 1.050 наслова, 700 фотографија и 60 илустрација.

Суду историје аутор оставља и податак да су новинари тог листа, у суровим ратним условима, „надахнути патриотизмом, чашћу и чојством, непогрешиво вођени професионалним и етичким кодексом своје струке“, стизали дословно у све наше крајеве и боравили у свим јединицама, преваливши укупно 57.452 км и провели на путу за време ратног стања око 400 дана.

Нимало случајно, репортер „Војске“ Бранко Копуновић био је први ратни извештач који се, четвртог дана агресије, нашао у атару сремског села Буђановци – над остацима обореног ловца бомбардера Ф-117А. Био је то – пише Копуновић у ратном издању свог листа од 30. марта 1999,

а под насловом „Црни соко као пољски миш“ – „његов последњи лет завршен у лепљивом блату Срема. Потегаво је из америчке базе у Њу Мексику, прелетео Атлантук да би харао по Југославији.

Против рата пером и камером

Чувени амерички Ф-117А, понос њихове војне индустрије и перјаница најсавременије стелт-технологије био је годинама њихова најбрижљивије чувана државна тајна. Невидљиви авион, од миља назван црни соко, постао је симбол америчког војног престижа и технолошке иновације. Био је неухватљив и непобедив све до 27. марта, кад је око 22 часа погођен над небом изнад Срема и завршио у блатњавој ораници.

Моћни црни соко постао је тужни пољски миш...”

Све што је о тих 78 дана рата НАТОа против Србије забележено пером, фотокамером и на филмској траци – остаје сво-

јеврстан, уверљив и трајан доказ о злом времену, неизбрисив траг епопеје у којој су народ и његова војска, ношени слободарством, родољубљем и несаломивим моралом – смело стали на браник отаџбине, супротстављајући се највећој и најбруталнијој војној машинерији савременог света. Али ти забележени трагови, те бројке и слике су и уздигли Редакцију „Војске“ у издавачку кућу којој је припадала, на највише место на вредносној лествици војне и новинске професије, што потврђују и висока признања која је добила од Удружења ратних добровољаца 1912–1918. и Удружења новинара Србије, а на 44. међународном сајму књига у Београду припало јој је – као „својеврсно сведочанство о одбрани и отпору“ – специјално признање. Редакција је, као признање отаџбине, добила Орден Војске СР Југославије, што је био знак уважавања њених ратних заслуга. А одликовани су и поједини чланови ратне Редакције, односно колектива НИЦ-а: Станоје Јовановић, Милоје Шћекић, Славољуб Ранђеловић, Ратомир Миловановић, Марко

Марјановић, Звонко Пешић, Слободан Недељковић, Милета Даниловић, Зоран Миладиновић, Александар Шведић, Бранко Копуновић и Петар Дамјанов.

Била су то висока признања колективу и за његове заслуге у формирању и даноноћном деловању Прес-центра ВЈ, смештеног у Централном дому Војске, у средишту бомбардоване престонице, и увек ангажованог на пружању помоћи армији од 2.510 акредитованих извештача из 490 страних и 149 домаћих редакција. Сем осталог, Прес-центар је издавао билтен „Дневни преглед“ на српском и енглеском језику, а уређивали су га чланови ратне редакције „Војске“: Милијан Андрић, Иван Марковић и Милојко Милинковић.

Његових 76 редовних, уз три ванредна броја – представљају верну хронику ратних збивања, извор података које су објављивали писани и електронски медији демократског света. Уз то, посредством одговарајућег „сајта“, делатност Прес-центра је свакодневно била на Интернету, а јавности је потом представљен двојезични (српско-енглески) компакт диск насловљен „Агресија НАТО у објективу“, чији су аутори Александар Келић и Мирослав Јовановић, а који у слици и речи објављује документовани материјал што га је током агресије Центар прикупио. У драгоцене изворе сведочења о Србији у вихору (надајмо се и последњег) рата убрајају се и књиге младог

Имењаци

Име „Војска“ су, за „главе“ листова својих армија, које су ратовале за заштиту животних интереса српског народа у грађанском рату на тлу БиХ и Хрватске – позајмиле владе Републике Српске и Републике Српске Крајине. Листови су се звали „Српска војска“ и „Војска Крајине“. Оба месечници, покренута су уз кадровску, а и материјалну помоћ војних новинара државе матице. Први је, представљајући „глас српског достојанства и витештва“, почео да излази 18. новембра 1992. у Рогатици, а други априла 1993. у Книну, као „отворена трибина за вредновање борбених искустава и самосвојне ратне вештине Крајишника“. Делујући као сведок догађања, али и чинилац историје, биће „узоран науч, снажан подстицај и велико охрабрење Српства“.

Лист „Војска Крајине“ престао је да постоји у лето 1995, након бруталних војних операција „Олуја“ и „Бљесак“, које су резултирале трагичним масовним изгоном Срба Крајишника са њихових вековних огњишта, док је „Српска војска“ 2003. обележила у Бањалуци и 11. годишњицу стварања Војске Републике Српске.

брачног пара Марковић, обоје запажени уредници „Војске“: Драгана је 2001. објавила књигу „На медијском фронту“, саздану од интервјуа на тему рата, а која је проглашена „за књигу године“; Иван је објавио зборник докумената „Примена правила међународног права оружаних сукоба“, док је Петар Дамјанов, заједно са пуковником Миланом Мијалковским, објавио запажену публикацију „Тероризам албанских екстремиста“. Ту свакако спадају и

импресивни резултати ратног ангажовања екипе „Заставе филма“, у време агресије НАТО, укључене у ратну формацију „Војске“. Екипе тих полетних и храбрих ТВ делатника – журећи да стигну на места догађања и јавност обавесте о трагичним последицама бомбардовања – превалиле су 13.500 км, припремивши за емитовање домаћој и страној јавности 75 сати видео-материјала, а још архивирали 84 видео-касете... ■

Срушени торањ на Авали

Магазин „Одбрана“

Медијски узлет

Већ први број
„Одбране“ је
– садржајем и
ликовном опремом,
саздан у дубокој
штампи, технички
опремљен на
светском нивоу
– снажно окренут
будућности Војске

Програме је и тај сурови рат, најзаслужнији медаље и ордене сложили у колекције животних признања, колективи наставили деловање пером и камером. Низале су се стваралачке новинарске године. Тако до 1. октобра 2005, када је изашао први број магазина „Одбрана“, који, двапут месечно, траје, ево, 80 бројева.

Већ први број „Одбране“ је – садржајем и ликовном опремом, саздан у дубокој штампи, технички опремљен на светском нивоу – снажно окренут будућности Војске. На насловној страни фотографија нашег моћног „орла“, пред „оком камере“, у узлету са војног аеродрома у Кечкмету. Мотив је са смотре авијације армија Европе. А могао је бити снимљен и на аеродромима у Грчкој, у Чешкој, у Италији, са којих су те године узлетали наши пилоти у нашим

авионима, и једни и други овенчани високим признањима водећих ваздухопловних стручњака. Први утисак читаоца је недвосмислен: и мотив ухваћен „оком“ свемоћне камере, и наш моћни „орло“ у његовом средишту, запућен ка висинама – делују снажно и симболично. Тај утисак ојачавају и најаве: теме броја „Реформа система одбране“ и наслова прилога „Досије“ –

Прва редакција „Одбране“

Најновија издања НЦ „Одбрана“

„За безбеднији Балкан“, дакле, наше вековно станиште, на грдној ветрометини, усред уклете „руже ветрова“; а у Специјалном прилогу биће представљена наша непроболна, никад допричана елегича о Косову и Метохији...

Тако та „насловна композиција“, у слици и речи, симболично најављује узлет Војске, на медијском небу Србије и Црне Горе,

у издању НИЦ-а „Одбрана“. Главни и одговорни уредник је „осведочени кадар“ додашње „Војске“, потпуковник Славољуб М. Марковић, а његов заменик цивилно лице и искусни новинар Раденко Мутавић; ликовни уредник, вођа полетне екипе задужене за дизајн и прелом, Енес Међедовић, академски сликар раскошног талента и достојан наследник старих „графичких вукова“

Чуљића и Шведића, који су 13 година омамно „одевали“ „Војску“, па се са њом, ево, преселили у историју. Са мајстором Радованом Поповићем, фотографијом се баве Горан Станковић и Даримир Банда. Нова уредничка екипа, с Марковићем на челу, магазин ће потписивати свих 80 бројева, са изгледом да овај, за наше прилике луксузно опремљен петнаестодневник, буде дуговечан.

Одбрана у европској асоцијацији војних новинара

Од 2006. године магазин „Одбрана“ је део европске асоцијације војних новинара (European Military Press Association – EMPA) која постоји од 1977. године и окупља индивидуалне и колективне чланове (редакције војних медија) из 17 земаља. Представници *Одбране* учествовали су до сада на ЕМПА конгресима у Бриселу 2006. и Риги 2008. године.

Поред војних новинара, чланови асоцијације су и експерти који се баве проблематиком безбедности и одбране. Њен задатак

јесте да ојача везе између чланова и да подржи њихов рад у војним медијима.

Основни циљеви асоцијације су: успостављање контакта између чланова и размена информација; лакши приступ страним војним подацима (свим врстама медија, појединцима и другим изворима); промовисање разумевања безбедносне и друге политике страних земаља и познавање њихових оружаних снага.

Раденко Мутавић, заменик главног и одговорног уредника *Одбране*, победник је првог конкурса те асоцијације „EMPA Award“, за најбољи чланак објављен у европским војним гласилима за 2008. годину. Награду је добио за текст „Боља комуникација са светом“, који говори о сарадњи Војске Србије и Националне гарде Охаја у оквиру Програма државног партнерства. Чланак је објављен у магазину „Одбрана“, 1. јула 2007. године.

Са сваке од 84 странице садржајем и лепотом прелома плене написи: о моћним „Кобрама“; о потпоручницима пред изазовима војне професије; о пословним успесима „Југоимпорта“ у свету атрактивног наоружања и војне опреме, нарочито са нашим тенком М-84 АБТ, који је, на управо завршеној светској изложби у Енглеској, назван „моћна копнена лађа“, а која би (лађа) могла – савлада ли лавиринте буџета – упловити у оклопне саставе Војске Србије; о замисли заједничке вежбе састава наше и италијанске морнарице на просторима Јадрана, са (варљивом) надом у будућност (још живеће) државне творевине Србије и Црне Горе. А она ће згаснути 3. јуна 2006, када се Црна Гора, референдумом, издвојила из заједнице и прогласила независном државом. Тада и Република Србија, устав-

Електронско издање

Од првог броја магазин „Одбрана“ има и своје електронско издање на Интернету где су на адреси www.odbrana.mod.gov.yu најширем кругу читалаца доступни одабрани текстови. У припреми је и веб презентација Новинског центра „Одбрана“.

Акције

Традиционалне акције за избор најуспешнијег новинара, сарадника, спортске екипе и спортисте године које је спроводила редакција листа „Војска“ наставила је и редакција магазин „Одбрана“. Признања најуспешнијима уручују се 24. јануара на свечаности поводом Дана Новинског центра „Одбрана“.

Дигитализација фото архиве

Богата фото-документација, коју су од 1945. године стварале плејаде војних фоторепортера, чува се у Фото центру НЦ „Одбрана“. Ту су оком камере забележени сви најзначајнији догађаји не само из војне историје него и из историје некадашње Југославије.

Најстарије филмове почео је да нагриза зуб времена. Да би се сачувало то национално благо 2008. године започета је дигитализација фото архиве уз подршку Цеферсон института и Владе Краљевине Норвешке која финансира тај пројекат. Када се заврши тај посао фото документација НЦ „Одбрана“ биће доступна најширем кругу корисника.

Новинарска награда „Иван Марковић“

На иницијативу Новинског центра „Одбрана“ 2007. године успостављена је новинарска награда „Иван Марковић“ која се додељује за прилог о активностима Министарства одбране и Војске Србије, објављен у домаћим штампаним и електронским медијима.

Награда представља значајан подстицај новинарима који прате активности у систему одбране Републике Србије за професионалнији рад, а истовремено је и прилика за афирмацију и јавну верификацију њиховог стваралаштва. Поред тога она је усмерена на изграђивање још квалитетнијих односа Министарства одбране и Војске са медијима у Републици Србији.

Поред тога награда представља и знак сећања на некадашњег врло даровитог новинара и уредника у листу „Војска“ који је је изненада преминуо 2003. године.

Новинарска награда „Иван Марковић“ уручује се победнику конкурса, на пригодној свечаности 24. јануара када се обележава Дан установе и годишњица војне штампе. Први лауреат био је Ратко Фемић, новинара дневног листа „Ало“, а награду му је уручио министар одбране Драган Шутановац.

Избор најбољег прилога врши посебан жири од пет чланова који сачињавају еминентни представници штампаних и електронских медија Србије, стручњаци из области медија, комуникације или односа с јавношћу са Београдског универзитета, представник Управе за односе са јавношћу и један од ветерана војног новинарства.

ним решењем, постаје самостална држава, са својом Војском и гласилом Министарства војног, „Одбраном“, испод чијег је наслова белешка да „наставља традиције Ратника, чији је први број изашао 24. јануара 1879“. И био и остао камен темељац, међаш у историји војне штампе Србије. Њен Дан.

У првом броју „Одбране“ још: о нашем војном здравству на прекретници, са „здравим захтевом да болест не сме да чека“; о концепцији редизајнираног Сајта Министарства одбране из 2004. године; у вазда атрактивној рубрици „Култура“, раскошни интервју са „вitezом српске фруле“ Бором Дугићем води уредница Драгана Марковић, а насловљен је „Између духа и даха“; на 81. страници још један угледни и драги гост Редакције и Војске Србије, бард српске и светске карикатуре Југослав Влаховић, чиме се најављује доследност „Одбране“ и традицији лековитог хумора на војничке теме.

Тим најјавама и чврстим обећањима остао је веран магазин „Одбрана“. Сем осталог, објавио је и по четрдесетак веома цењених специјалних прилога и подлистака „Арсенал“, којег зналачки уређује Мира Шведић. Због те доследности „Одбрана“ је и заслужила да овако опширно цитирамо њен први број. Наставак приче о овом магазину остављамо неком другом, свакако и млађем, писцу саге о 140. и следећим јубилејима српске војне штампе у служби Отаџбине и Војске, чији је неиздвојни део... ■

Прилог припремио
Иван МАТОВИЋ, пуковник у пензији,
својевремено главни и одговорни уредник
„Народне армије“ и „Војске“

Фотографије из збирке Центра
за војнонаучну документацију, информације
и библиотекарство, Архива Србије
и Новинског центра „Одбрана“

130 ГОДИНА ВОЈНЕ ШТАМПЕ

... на путању
... кавкаског фронта. На путању
... чеде су трупе 19. новембра